

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Klíčové vojensko-politické okamžiky studené války

**Autor práce: Zdeněk Veselý
Studijní obor: Regionální studia
Forma studia: kombinovaná
Vedoucí práce: Mgr. Štěpán Strnad
Katedra: KESVS**

2009

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna ke studijním účelům.

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Štěpánovi Strnadovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ÚVOD	5
1 KOŘENY STUDENÉ VÁLKY	6
1.1 Válečné ztráty vítězných mocností	7
2 PŘECHOD OD SPOJENECTVÍ K NEPŘÁTELSTVÍ	8
2.1 Teherán.....	8
2.2 Percentuelní dohoda	10
2.3 Jalta	11
2.4 Od Jaltské konference k Postupimi	13
2.5 Postupim.....	14
2.6 Mezinárodní vztahy v ranném poválečném období	16
3 BIPOLÁRNÍ MEZINÁRODNÍ SYSTÉM	18
3.1 Expanze komunismu	18
3.1.1 Německo	19
3.2 Polsko.....	23
3.3 Bulharsko	25
3.4 Maďarsko	25
3.5 Rumunsko	26
3.6 Československo.....	27
4 TRUMANOVA DOKTRÍNA.....	28
5 PRVNÍ BERLÍNSKÁ KRIZE.....	32
6 VELMOCENSKÁ VOJENSKO-STRATEGICKÁ ROVNOVÁHA – USA X SSSR	34
7 KOREJSKÁ VÁLKA	37
8 DÉTENTE I	40
9 DRUHÁ BERLÍNSKÁ KRIZE	43
10 KUBÁNSKÁ KRIZE.....	46
11 VIETNAMSKÁ VÁLKA	50
12 DÉTENTE II	52
13 „STAR WARS“ A KOLAPS SOVĚTSKÉHO SVAZU	56
14 ZÁVĚR	59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	65
ABSTRAKT.....	67
ABSTRACT.....	68

ÚVOD

Uplynulo 2075 dnů války. Mnoho států je zničeno, miliony lidských životů je zmařeno a Německo je v květnu roku 1945 po šestiletém úsilí a utrpení všech zúčastněných donuceno potvrdit bezpodmínečnou kapitulaci. Válečný konflikt v Evropě doznívá, i když v dalekém tichomoří stále zuří boje. Evropa je rozvrácená, vysílená, ale osvobozena od fašismu a jeho nebezpečí. Škody jsou obrovské. Je zřejmé, že poválečné uspořádání nejen v Evropě již nebude mít nikdy takovou podobu jako dřív, a že politické chyby, které umožnily vzplanutí tak strašlivého válečného utrpení, již nikdo nechce opakovat. Zamyslíme-li se nad tím, jaké mocnosti zvítězily, musíme konstatovat, že poválečný vývoj nemohl být jednoduchý. Abychom pochopili události směřující k propasti další světové války musíme pochopit hodnoty a priority, které aktéři uznávali a vyznávali.

Vítězové nebo také „velká trojka“ byli geograficky, názorově a především politickými systémy od sebe velmi vzdáleni. USA jako zastávce izolacionismu, demokratického zřízení a kapitálu založené na přistěhovalectví, v čele s T. Rooseveltem. Ekonomicky silná velmoc, které její poválečná ekonomická sebejistota vzešla nejen z bohaté surovinové a energetické nezávislosti, ale také bezesporu z obchodních aktivit ve druhé světové válce. Velká Británie monarchistický koloniální stát v čele s konzervativcem W. Churchillem, a velkými hospodářskými ztrátami se nachází po druhé světové válce v nezvykle těžké ekonomické situaci a zadluženosti. Především je zadlužena u USA. Svaz sovětských socialistických republik v čele se Stalinem, komunistickou ideologií, totalitním systémem, ale také s obrovskými ztrátami na lidských životech a na hospodářství, dokázalo, že je velmocí, se kterou je nutné do poválečných let počítat.

Boj o holé přežití bylo to, co zmíněné velmoci v kritické době stmelovalo. Jakmile se však začala objevovat naděje na porážení společného nepřítel, začaly se objevovat rozkoly, snaha o dosažení svých specifických a především odlišných zájmů jednotlivých mocností. Z těchto odlišných strategických zájmů, ideologií z hospodářských vazeb na straně jedné, hospodářských požadavků na straně druhé, z těchto odlišných historických vývoju, odlišných potřeb a priorit jednotlivých velmocí vzniká napětí, které trvalo přibližně čtyřicet let. Toto časové období nelze přesně specifikovat, stejně jako přesné určení počátku napětí mezi spojenci. Jako označení této doby, se ujal název „studená válka“.

O studené válce bylo napsáno mnoho článků, knih a vědeckých prací. Dějiny byly několikrát revidovány. K revizím a odlišným pohledům na jednotlivé události během studené války přispíval především fakt odtajňování různých dokumentů či svědectví některých svědků z politických, či vojenských špiček.

Výsledkem práce historiků a politologů, je velká hojnost historických materiálů, pramenících nejen od nezávislých autorů. Historické události mapovali autoři z jedné či druhé strany znesvářených mocností, na které vždy pokud nejde o časové údaje či výslovné opisy rozhovorů musíme nahlížet s jistou dávkou nadhledu, například pro možnost ideového zbarvení.

Stěžejní metodou pro tuto práci byla použita historicko–analytická metoda a cílem práce je shrnout klíčové vojensko–politické okamžiky, které období studené války provázely. Práce je historickým průřezem a popsáním vývoje v mezinárodních vztazích od období spolenectví vítězných velmocí USA, Velké Británie, Francie a SSSR, které vzešly z druhé světové války přes stalinizaci až po otevřené nepřátelství jednotlivých vzniknuvších supervelmocí USA a SSSR, které vyústily v mnoho krizí a konfliktů. Mezi nejvýznamnější konflikty a krize byly do práce zahrnuty První Berlínská krize, Korejská válka, Druhá Berlínská krize, Kubánská raketová krize a ozbrojené střetnutí ve Vietnamu. V závěrečné části je popsán vývoj a snaha supervelmocí o jaderné odzbrojení až do doby rozpadu SSSR. Veškeré informace byly čerpány z více jak dvaceti titulů, které se tématem studené války zabývaly. Mezi nejpřínosnější díla pak patřila díla od Johna Luise Gaddise - Studená válka, Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce od Petra Luňáka nebo rozsáhlé dílo s názvem „Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989 od skupiny autorů Vykoukal Jiří, Litera Bohuslav, Teichman Miroslav.

1 KOŘENY STUDENÉ VÁLKY

Poválečná rivalita, později přerůstající do napětí, které bylo několikrát po dobu trvání na pokraji horké války, měla své hluboké kořeny v předválečné a následně válečné době. Rivalita mezi vítěznými mocnostmi, kterými byly USA, Velká Británie a SSSR, byla podle názorů některých historiků nevyhnutelná a to vzhledem k charakteru

mezinárodní politiky, která se téměř automaticky změnila v boj mezi „komunismem a demokracií“.¹

Období, kdy vztahy přecházely od spolupráce k mocenské rivalitě, lze rozdělit do tří etap. První etapa, začala Teheránskou konferencí a skončila konferencí Jaltskou. Druhá etapa, období mezi Jaltskou konferencí a vyhlášením Trumanovy doktríny (v březnu 1947). Třetí etapou je období od vyhlášení Trumanovy doktríny přes blokádu Berlína až do vypuknutí horkého válečného konfliktu na korejském poloostrově.²

1.1 Válečné ztráty vítězných mocností

Bezpodmínečná kapitulace v Německu v květnu 1945 ukončila druhou světovou válku a podle úmluvy z Jalty si Vítězné mocnosti, ke kterým byla přiřazena i Francie (tohoto úspěchu, především politického dosáhla Francie díky De Gaullovi, který jako premiér usiloval o členství ve Velké trojce, nebo i jak řekl, velmoc vedle Velké trojky³), rozdělily Německo na čtyři části, stejně tak i hlavní město dřívější nacistické říše Berlín.

Pokud budeme mluvit o kapitulaci Německa musíme shrnout za jakou cenu bylo toto vítězství vykoupeno. Nejdéle bojující vítěznou velmocí z Velké trojky byla bezesporu Velká Británie, která jako jediná, ze západních evropských států odolala tlaku Hitlerovských vojsk. Za dobu druhé světové války zemřelo 375.000 britských občanů z toho 300.000 jich zemřelo v boji.⁴

USA ztratily 405.000 lidí, z toho ztráty na frontových bojištích bylo 399.000 vojáků.⁵ USA vstoupila na evropský kontinent sice až v roce 1944, ale její finanční pomoc spojencům byla velmi rozhodujícím faktorem v konečném sčítání ztrát a zásluh.

Během války nesl Sovětský svaz na svých bedrech hlavní tíhu bojů v Evropě a jeho zásadní přínos k porážce Německa byl neoddiskutovatelný. Válku vyhrál, avšak v roce 1945 byl zdevastovaným a vyčerpaným státem. Ztráty SSSR ve druhé světové válce jsou ohromující. Celkem zemřelo 27.000.000 lidí z toho 9.000.000 na frontě.⁶

¹ Bradley F. N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994. s. 11

² Hýberová S., *Mezinárodní vztahy po roce 1945*, Nakladatelství Karolinum, Praha 2003. s. 41

³ Luňák P., *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Nakladatelství Libri, Praha 1997. s. 41

⁴ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*.

Nakladatelství Libri, Praha 2000. s. 32 Zdroj: Encyklopedie moderní historie, Praha 1998, s. 126

⁵ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Východ vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000. s. 126

⁶ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Východ vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000. s. 126

Tyto údaje však byly upřesňovány postupem doby. Ihned po ukončení války měl Stalin nepřesné statistické výpočty, které uváděly počty padlých cca. 7.000.000 lidí.⁷ Například populační důsledky válečných ztrát dohasínají teprve v současnosti.⁸ Vzniká tak zajímavá otázka, jaké požadavky by Stalin vznášel, kdyby mohl argumentovat tak vysokým počtem ztrát.

2 PŘECHOD OD SPOJENECTVÍ K NEPŘÁTELSTVÍ

2.1 Teherán

První společná schůzka spojeneckých vůdců, Josifa Vissarionoviče Stalina, Franklina T. Roosevelta a Winstona Spencera Churchilla se konala ve dnech 28. listopadu až 1. prosince 1943 v Íránském Teheránu.⁹ Přestože válka tehdy probíhala půldruhého roku, jednoduše nebyli připraveni o ničem podrobně diskutovat. I přes evidentní nepřipravenost konference, byly položeny základy poválečného vývoje.¹⁰

Důležitým bodem Teheránské konference, který později ovlivnil další vztahy vítězných velmocí, byla dohoda o otevření druhé fronty v květnu 1944, kdy Stalin a Roosevelt přesvědčili Churchilla o nutnosti tohoto opatření a Stalin slíbil zahájit ve stejné době velkou ofenzívu na frontě východní. Konkrétním platným dokumentem, který před tím připravili 19. října až 19. listopadu v Moskvě spojenečtí ministři zahraničních věcí obsahoval dva body. 1) světová organizace by zaručila mír po válce 2) byla vytvořena Evropská poradní komise, která měla dohlížet nad kapitulací Německa, potrestání válečných zločinů a vyřešení problémů týkajících se Hitlerových spojenců např. Itálie a Rakouska.¹¹

Politicky byly však diskuze velmi mlhavé. Roosevelt a Churchill, obávající se separátního míru, který by mohl uzavřít Sovětský svaz s Německem, byli ochotni učinit různé ústupky proto, aby Sovětský svaz zůstal ve válečném stavu. Jako příklad lze uvést „osudové“ politické ústupky, při řešení Polské otázky a finanční pomoc ze strany USA prosazenou Rooseveltem 11. března 1941, která nesla název smlouva o půjčce

⁷ Radzinskij E., *Stalin*, Mladá fronta, Praha 1998, s. 438

⁸ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Východ vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000. s. 32

⁹ Nevis A.– Commanger H. S., *Dějiny USA*, AMLYN, Klatovy 1994. s. 373

¹⁰ Bradley F. N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994. s. 28

¹¹ Bradley F. N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994. s. 28

a pronájmu a umožňovala Rooseveltovi poskytovat peníze nebo materiální pomoc spojencům, aniž by vyžadoval okamžité zaplacení. Tato možnost půjčovat a pronajímat byla nástupkyní „cash a carry“ („zaplat' a vezmi“), která byla do vypuknutí druhé světové války nemyslitelná vzhledem, k izolacionismu, který byl v USA prosazován.¹²

Obavu spojenců z možného podepsání separátního míru ze strany Stalina posiloval fakt již podepsaného paktu o neútočení tzv. pakt Ribbentrop – Molotov podepsaný mezi SSSR a Německem 23. srpna 1939, jednostranně porušenou Německem v létě 1941, ve které byly řešeny územní nároky Rusů v Polsku, Litvě a v Jihovýchodní Evropě Besarábii obsazenou Rumunskem.¹³

Stalin při jednání v Teheránu naléhal na otevření druhé „západní“ fronty, která by SSSR ulevila od obrovského tlaku Hitlerovského Německa na Sovětský svaz. Otázka poválečného uspořádání Německa, kterou chtěli Roosevelt a Churchill vyřešit rozdělením Německa na několik států byla odložena, protože Stalin s ní nesouhlasil a prosazoval Německo jednotné. Na otázku Churchilla, jak si představuje poválečnou Evropu, a jaké bude mít Sovětský svaz teritoriální nároky Stalin odpověděl: „*V současné době o tom není třeba mluvit, ale až přijde čas my řekneme své slovo*“.¹⁴

Roosevelt zase odmítal intenzivně řešit citlivou otázku Polska, ačkoli se téma stávalo aktuální vzhledem k vývoji na východní frontě. Roosevelt nechtěl tuto otázku řešit, zřejmě pro blížící se volby do funkce presidenta, kde by mohl přijít o hlasy početné polské komunity žijící v USA. Ačkoli se tato otázka nevyřešila úplně, došlo přesto k ústní domluvě mezi Stalinem a Churchillem na poválečných polských hranicích za pomoci mapky vytržené kvůli tomu z Timesů. Poté akceptovali tuto dohodu i Američané.¹⁵

Roosevelt se usilovně zasazoval pro to, aby SSSR vypovědělo válku Japonsku, a proto nabídl Stalinovi opěrný bod v tichomoří konkrétně přístav Ta-lien (Dalnij). Stalin otevření válečného stavu s Japonskem přislíbil. Stalin a Roosevelt byli s Teheránskou schůzkou spokojeni na rozdíl od Churchilla, který byl zklamán vstřícností Roosevelta ke Stalinovi. Rooseveltovu „slepotu“ ke skutečným expanzivním záměrům Stalina komentoval jeden z britských náčelníků štábu sir Alen Brooke

¹² Schafer P., *Presidenti USA*, Mladá fronta, Praha 1995 s. 345

¹³ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Východ západ - Východ vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000. s. 27

¹⁴ Radzinskij E., *Stalin*, Mladá fronta, Praha 1998, s. 431

¹⁵ Bradley F. N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994. s. 29

takto: „*Stalin má presidenta omotaného kolem malíčku*“.¹⁶ Je nutné dodat, že právě tyto důkazy o nejednotnosti spojenců byly to, co mimo jiné podporovalo Stalina k závěrům, že kapitalistický svět vede podle názoru Marxe a Lenina jednoznačně k další válce, válce mezi kapitalisty. Lze tvrdit, že Teheránská konference, na které se hlavy států spíše seznamovaly, neměla po celkovém hodnocení takový přínos jaký by se měl očekávat od schůzky na tak vysoké úrovni, především v oblasti organizace a nahodilého řešení témat.

2.2 Percentuelní dohoda

Před Jaltskou konferencí se Stalin a Churchill domluvili v tzv. „Darebném dokumentu“ o poválečných územních vlivech v roce 1944 na Moskevské schůzce, která proběhla bez účasti Roosevelta.¹⁷ Roosevelt se domníval, že vzhledem k blížícímu se termínu voleb na presidenta USA se nemůže schůzky zúčastnit. Na tuto schůzku Churchill odjel po vyloštění spojenců v Normandii s oficiální verzí, že schůzka je nezbytná pro další plány spojenců. Churchill po konferenci v Teheránu sledoval dvojí taktiku. Vyjednávat pokud možno realisticky se Stalinem a na druhé straně ze všech sil působit na Roosevelta.¹⁸ Výsledkem této schůzky bylo tzv. „percentuální“ rozdělení, které spočívalo v „klasické obchodní dohodě“ o rozdělení východní a jihovýchodní Evropy mezi Brity a Rusy. Podle této dohody, měl Sovětský svaz získat 90% vlivu v Rumunsku a 90% v Bulharsku. Velká Británie a USA 90% vlivu v Řecku a 75% v Maďarsku. V Jugoslávii měl být vliv západu a Východu 50 : 50.¹⁹ Proti tomuto „percentuálnímu“ rozdělení Američané protestovali a Roosevelt přinesl na konferenci v Jaltě připravené memorandum, v němž takové dohody a uspořádání odmítal jako nemorální. Nakonec jej nikdy v rozhovorech nepoužil.²⁰

¹⁶ Johnson P., *Dějiny 20. století, Rozmluvy*, Praha 1991. s. 422

¹⁷ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Východ západ - Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000. s. 423

¹⁸ Johnson P., *Dějiny 20. století, Rozmluvy*, Praha 1991. s. 423

¹⁹ Luňák P., *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Nakladatelství Libri, Praha 1997. s. 48 Zdroj: FRUS: 1945, Churchill, W., *The Second World War*, London, 1953, 227 – 228s.

²⁰ Bradley F. N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994. s. 30

2.3 Jalta

V době konání další konference Velké trojky v Jaltě na Krymu 4. – 11. února 1945 byla situace pro vyjednávání zcela odlišná od roku 1943, kdy se hlavy vítězných mocností setkaly poprvé. Sovětská armáda ovládala již velkou většinu východní a jihovýchodní Evropy a stála jen několik desítek kilometrů od Berlína. Všeobecně se očekávala brzká kapitulace Německa, a z hlavních bodů, které se v Jaltě projednávaly byla například otázka správy poraženého státu, správy států Osy, otázky reparací a konečné celkové poválečné uspořádání Evropy včetně vytvoření mezinárodní organizace zajišťující mírové mezinárodní vztahy.

Bezpodmínečně poražené Německo mělo být rozděleno na čtyři okupační zóny, spravované vítěznými mocnostmi (jednu zónu dostala také Francie), a podle stejného klíče bylo rozděleno také hlavní město Berlín.

V citlivé otázce uspořádání hranic Polska a polské vlády, konference potvrdila dřívější předběžnou dohodu mezi Stalinem a Churchillem v roce 1943 v Teheránu tj., postoupení východní části Polska Sovětům (i když původní územní nároky na polské území vycházeli z dohod podepsaných mezi Hitlerem a Stalinem) a kompenzaci východního Sověty zabraného prostoru na straně západní, což znamenalo odebrání německého území a připojení k Polsku. Tento ústupek ze strany Roosevelta Stalinovi, byl mimo jiné také chápán jako snaha USA o poválečnou spolupráci se Sovětským svazem. Závěrečné komuniké stanovilo polsko-sovětskou hranicí Curzonovou linii. (s několika odchylkami v rozmezí 5 až 8 kilometrů ve prospěch Polska).²¹ Důležitá byla pro vývoj pozdějších vztahů i dohoda spojenců o dosazení prosovětské polské prozatímní vlády, která se měla stát základem příští polské vlády.²² Jednání v Jaltě byla Stalinovou možností získat pro SSSR co nejvíc poválečných výhod. Roosevelt jel do Jalty s několika „černými“ knihami připravenými od své administrativy. Každá z knih obsahovala body, o kterých měl hovořit. President Roosevelt, tyto dokumenty zcela nečetl a nakonec improvizoval stejně jako v Teheránu.²³

Roosevelt přenechával problémy s ostatní Evropou na Stalinovi a Churchillovi. Nevedl ho k tomu nezáměr o mezinárodní situaci na Evropském kontinentě, ale vedly

²¹ Luňák P., *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Nakladatelství Libri, Praha 1997. s. 47 Zdroj: FRUS: 1945, Yalta, s. 677-678

²² Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000. s. 57

²³ Bradley F. N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994. s. 30

ho k tomu vnitropolitické tlaky izolacionistů a starosti se stále aktivní japonskou válkou. Podle amerických vojenských plánovačů, kteří v této době odhadovali lidské ztráty při klasickém vedení války na americké straně cca. 1 milion mužů a ukončení války přibližně v roce 1946.²⁴ Roosevelt si proto znovu vymohl opětovný slib Stalina, že SSSR vstoupí do tří měsíců po porážce Německa do válečného stavu s Japonskem.²⁵ V té době se však již dokončoval přísně tajný vojenský program, jehož výsledkem byla první funkční atomová zbraň.

Bylo mnoho otázek, ve kterých se spojenci nemohli domluvit. Jedno přesvědčení však sdíleli všichni společně. Tím přesvědčením bylo, že Německo se již nikdy nesmí stát iniciátorem nového válečného konfliktu a musí podepsat bezpodmínečnou kapitulaci.²⁶

Co tedy bylo výsledkem Jaltské konference? Bylo to rozhodnutí o válečných reparacích pro spojence ve výši 20 miliard dolarů z nichž SSSR dostane polovinu. Tuto částku bude mít SSSR rozvrhnutou do desetiletého období. Dále rozhodnutí o rozdělení Německa na čtyři díly, kde Francie dostane část území odděleného od území ležícím pod Americkou a Britskou sférou vlivu. Protože otázka Německa nebyla úplně vyřešena, konečné rozhodnutí se odložilo na pozdější dobu. Rozdělení na okupační zóny nemělo však být permanentní a s Německem mělo být zacházeno jako s hospodářským celkem.²⁷ Roosevelt dal na konferenci jasně najevo, že středo-východ Evropy ho až tak nezajímá a vojska stáhne přibližně do dvou let po ukončení války. Americký prezident naznačil, že zájem USA se vztahuje na Evropu západní, včetně Itálie, dále pak o Japonsko a tichomořské ostrovy.²⁸ Byly tiše potvrzeny sféry vlivu z moskevské dohody o „percentuálních“ vlivech. Samostatnou otázkou pak bylo naplánování ustanovující schůze OSN, která se měla konat 25. dubna 1945 ve Spojených státech.²⁹

Dále prezident Roosevelt udělil maršálu Stalinovi, britskému premiéru a ministrům zahraničí Molotovovi a Edenovi speciální medaili vydanou ku příležitosti

²⁴ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000. s. 59

²⁵ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000. s. 59

²⁶ Luňák P., *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Nakladatelství Libri, Praha 1997. s. 37

²⁷ Litera B., *Studená válka (mezinárodní vztahy 1945 -1963)*, nakladatelství a vydavatelství H&H, Praha 1993. s. 12

²⁸ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Východ vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000. s. 58

²⁹ Panocha G. V., *Jalta 1945*, Akropolis, Praha, 2002 s. 64

jeho čtvrté inaugurace a bylo proneseno mnoho přípitků a gratulací při slavnostních večeřích.³⁰

2.4 Od Jaltské konference k Postupimi

Půl roku uběhlo od konce konference v Jaltě a situace v mezinárodních vztazích mezi spojenci byla opět v jiné pozici. Jedním z klíčových faktorů pro změnu ve vztazích mezi vítěznými mocnostmi byla změna klíčových čelních představitelů západních mocností. Dne 12. dubna 1945 po nejdelším prezidentském úřadování v dějinách USA nenadále umírá ve věku 63 let prezident USA Franklin D. Roosevelt. Je nahrazen tehdejším viceprezidentem Harry S. Trumanem.³¹ Krátce před svou smrtí si Roosevelt začal uvědomovat, že dohoda uzavřená v Jaltě byla buď obrovským nedorozuměním, nebo jeho chybou. Když viděl, co Stalin „provádí“ v Polsku, (myslel tím aktivity, směřující ke Stalinizaci) velice důrazně jej 1. dubna 1945 varoval. Stalin na varování reagoval dopisem, kde Roosevelta obviňoval ze zrady a z toho, že „ho opustil a ve Švýcarsku sjednal s Německem separátní mír“. Tvrdil, že Američané se museli s Němci dohodnout, jelikož jejich rychlý postup se neseťkával s žádným německým odporem.³²

Prezidentem USA se stal Truman, který nebyl do mezinárodní politiky mnoho zasvěcen. Jednoduše neměl šanci být jakkoli poučen a upozorněn svým předchůdcem o Stalinovi a chybách při Jaltském vyjednávání. Truman se v prvních měsících v úřadě jen snažil orientovat a váhal jaký kurz má sledovat. V zahraničně politických otázkách se v začátcích svého úřadu opíral o poradce převzaté z Rooseveltovi administrativy.³⁵ Truman postoj k válce v Evropě vyjádřil otevřeně v roce 1941, ještě jako senátor, kdy

³⁰ Panocha G. V., *Jalta 1945*, Akropolis, Praha, 2002 s. 27

³¹ Schafer P., *Prezidenti USA*, Mladá fronta, Praha 1995 s. 334

³² K tomuto dopisu je možné dodat, že síť Stalinových tajných služeb byla velice rozsáhlá a sahala do všech sfér na území od Evropy až po USA. Je proto velmi pravděpodobné, že Stalin disponoval důvěryhodnými informacemi, které silně podporovaly jeho další názor na spojence) Tento spor o Polsko a obvinění z tajné dohody USA s Německem byl zřejmě obratem ve vztazích v protihitlerovské koalici.³² Churchill se zřejmě opravdu snažil domluvit s Hitlerem, ale Stalin věc okamžitě sdělil Rooseveltovi a ten se rozzlobil a jednání zakázal.

³⁵ Litera B., *Studená válka (mezinárodní vztahy 1945 -1963)*, nakladatelství a vydavatelství H&H, Praha 1993. s. 15

řekl novináři z New York Times: „*Když uvidíme, že vyhrává Německo, měli bychom pomoci Rusku, a když bude vyhrávat Rusko, měli bychom pomoci Německu. Jen ať se jich pobije navzájem co nejvíc, i když si v žádném případě nepřejí vidět Hitlera jako vítěze.*“³⁶

Změna čelního představitele se týkala i Velké Británie, jelikož po volbách do Dolní sněmovny vystřídal dne 28. července 1945 Churchilla vůdce labouristické strany Attlee.³⁷ Nebyla to jen výměna hlavních představitelů západních mocností, co bylo velmi významné pro další vývoj mezinárodní situace v celosvětovém měřítku. Další politicky velmi významnou událostí se stala 26. června 1945 ustanovující konference Organizace spojených národů OSN, která se i přes obstrukce Sovětů konala v americkém San Franciscu.³⁸ Za zmínku stojí, že pokus o založení organizace, která by zajistila pravidla v mezinárodních vztazích a zabránila by případným ambicím a pokusům o rozpoutání válek případných agresorů byl již podniknut ihned po ukončení první světové války. Jedním z hlavních podpůrců této myšlenky mezinárodní organizace byl tehdejší prezident USA Woodrow Wilson, který paradoxně byl také jedním, který politicky chyboval v podobě ústupků při tehdejších poválečných vyjednáváních a umožnil tak návrat světové války.³⁹

2.5 Postupim

Druhou světovou válku svým způsobem završila poslední schůzka nejvyšších představitelů „Velké trojky“, jež probíhala v Postupimi u Berlína 17. července do 2. srpna 1945 a byla nejlépe připravenou konferencí ze všech tří jednání, která se na nejvyšší úrovni konala. Na postupimskou konferenci přijíždí Stalin vlakem a v přesně stanovený termín (na rozdíl od teheránské konference, kam přijel o den později). Na každém kilometru trati ze SSSR až do Postupimi stálo šest až patnáct členů hlídek NKVD a svého „hospodáře“ hlídalo osm obrněných vlaků.⁴⁰

Jednání se soustředila na problémy spojené s okupací Německa. Byla stanovena definitivní podoba nových Polských hranic, která vedla po linii Řekova – Lužická Nisa.

³⁶ Schafer P., *Presidenti USA*, Mladá fronta, Praha 1995 s. 353

³⁷ Muller H., Krieger V., *Dějiny Německa*. Nakladatelství Lidové noviny NLN, s.r.o., Praha 1995. s. 320

³⁸ Fidler J., Mareš P., *Dějiny NATO*, PASEKA 1997, Praha s. 18

³⁹ Gaddis L.J., *Studená válka*, Nakladatelství Slovart, Slovart s.r.o., Praha 2006. s. 87

⁴⁰ Radzinskij E., *Stalin*, Mladá fronta, Praha 1998, s. 431

Dalším bodem programu konference byl odsun německých obyvatel z Polska, Československa a Maďarska.⁴¹ Celkem bylo z východních německých území a ze sousedních států Polska, Československa a Maďarska odsunuto 12 milionů Němců. Počet mrtvých a pohřešovaných se odhaduje na více než dva miliony.⁴² Odsunem z pohraničních oblastí bylo zabráněno nebezpečí v podobě nacionalistického pnutí, které hrozilo podobně jako po ukončení první světové války.

Postupimská konference byla průlomová ve vztazích spojenců nejen díky změně čelných představitelů západních vítězných mocností, která přišla v nejnevhodnější dobu (jak již bylo uvedeno H. Truman se teprve začínal orientovat v zahraničněpolitických otázkách a nový ministerský předseda C. Attlee byl ve funkci první dny), ale především postojem ve vztahu Západ – Východ, a dále také událostmi, které se za jejího konání udály.

Velká Británie pod vlivem politické vítězné strany labouristů, kterou reprezentoval Attlee, a s vědomím o své nesolventnosti souhlasila s vůdčí rolí Ameriky, což znamenalo fakticky podporu amerických mezinárodních cílů a záměrů za cenu mnoha politických ústupků pro Británii. Toto pokoření Velké Británie bylo ve svém důsledku jedno z dalších historických triumfů USA, i když je třeba podotknout, že na úplné převzetí zodpovědností a práv, které plynou z pozice hlavní velmoci, si USA musely počkat až do prohlášení Velké Británie v souvislosti s povstáním v Řecku.⁴³

Během konference se Truman dozvěděl, a Churchillovi i Stalinovi sdělil, že byla úspěšně vyzkoušena první americká jaderná zbraň. Stalin neprojevil mnoho překvapení.⁴⁴ Tím dal najevo, že o atomové bombě ví, a ještě téhož večera řekl tajně Molotovovi, aby si pospíšili se svým výzkumem.⁴⁵ Churchill před svým odjezdem Trumanovi sdělil, že díky bombě dostal znovu do ruky nástroj na vyrovnání rovnováhy sil. Truman v té době význam Churchillových slov nedocenil a možná ani zcela nepochopil.

Truman vyzval Stalina, aby se podle dohody z Jalty připojil po bok USA v boji proti Japoncům, a 26. července 1945 konference vydala slavnostní prohlášení, jímž Japonce vyzývala ke kapitulaci. Japonsko kapitulaci odmítlo a 6. srpna 1945 svrhly

⁴¹ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 60

⁴² Muller H., Krieger F. K., Vollrath H., *Dějiny Německa*. Nakladatelství Lidové noviny NLN, s.r.o., Praha 1995, s. 322

⁴³ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 70

⁴⁴ Gaddis L.J., *Studená válka*, Nakladatelství Slovart, Slovart s.r.o., Praha 2006. s. 34

⁴⁵ Gaddis L.J., *Studená válka*, Nakladatelství Slovart, Slovart s.r.o., Praha 2006. s. 33

USA na Hirošimu první atomovou bombu. Čtyři dny poté postupimská schůzka skončila.⁴⁶ SSSR vyhlásil válku Japonsku o dva dny později a Američané svrhli 10. srpna 1945 druhou atomovou bombu – na Nagasaki. Poté zdrcené Japonsko bezpodmínečně kapitulovalo. Stalin tak získal územní zisky na úkor USA, bez relativně vysokých ztrát. USA demonstrovala sílu, kterou tak ničivá zbraň, jakou je atomová bomba, disponuje.

Tím jak končila postupimská konference, završující světovou válku, jakoby končila éra jednoduchých strategických konvenčních válek a začínal nový atomový věk, který přinese nutnost nových strategických diplomatických postojů v zahraničních vztazích, mezi supervelmocemi USA a SSSR.

2.6 Mezinárodní vztahy v raném poválečném období

Dobytí Berlína Rudou armádou na přelomu dubna a května 1945 bylo důkazem, že se Sovětský svaz, byť těžce oslabený, stal státem, který patří do skupiny světových velmocí. V poválečných letech byl z pochopitelných důvodů Sovětský svaz hospodářsky velmi pozadu za USA, a Stalin dokonce v časně poválečné době doufal v rozsáhlou hospodářskou pomoc ze strany svého spojence.

Stalin neměl mnoho možností jak diplomaticky postupovat v mezinárodní politice a vztazích. V situacích, kdy Spojené státy mohly díky své dobré ekonomické situaci využívat širokou škálu politických nástrojů, mohl se Sovětský svaz závislý skoro výhradně na své vojenské síle opírat pouze o ni.

Stalin zájem na obnově své země jistě měl. Ne však za cenu politických ústupků a ztráty systému, který ho držel u moci.⁴⁷ Měl zájem o pokračování systému podpory o půjčce a pronájmu, která byla formálně ukončena po ukončení války, avšak podmínky a politické ústupky, které byly požadovány ze strany USA, byly pro Stalina nepřijatelné. Později vedla tato politika obou velmocí k odmítnutí Marshalova plánu, který byl USA vyhlášen 5. června 1947.⁴⁸

Mezinárodní vztahy ihned po ukončení války přešly velmi rychle od spolupráce v napětí. Bylo toho mnoho, co se v poválečných měsících v mezinárodních vztazích

⁴⁶ Bradley F.N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994. 33s

⁴⁷ Gaddis L.J., *Studená válka*, Nakladatelství Slovart, Slovart s.r.o., Praha 2006. s. 38

⁴⁸ Fidler J., Mareš P., *Dějiny NATO*, PASEKA, Praha 1997, s. 23

odehrávalo. Původní úsilí o zabezpečení sovětské západní hranice z roku 1941 bylo nahrazeno úsilím zajištění nárazníkové zóny, která měla být jištěna pevnou kontrolou Polska, Bulharska a Rumunska.⁴⁹ Stalin dával zřetelně najevo, kdo má vliv nad územím, ve kterém má svá vojska, a všemožně se snažil prosazovat v oblastech pod svým vlivem komunistickou, nejlépe promoskevskou politiku.

Aktivita na všech ambasádách byla horečná a velitelé zpravodajských služeb posílali z různých míst Evropy hlášení, v nichž se neustále opakovalo to samé. Represe, zatýkání, únosy lidí, obrovský počet znásilnění žen ve východní části Německa. Není divu, že první setkání ministrů zahraničí, které proběhlo v září v Londýně, bylo celé zahaleno do dusné atmosféry. Molotov odsoudil britské násilí v Řecku (kde podle moskevské „proporcionální dohody“ docházelo od 4. prosince 1944 k vojenskému potlačování prokomunistických sil, a tím k posilování Britských pozic⁵⁰) a požadoval účast Sovětského svazu na okupační správě v Itálii a Japonsku. Tyto požadavky nemohli z obav před rozpínavostí Sovětů západní spojenci připustit. Pro doložení lze uvést poznámku, kterou si napsal Harry S. Truman do svého deníku, těsně před odjezdem do Postupimi, kdy ho senátoři, kteří se vraceli z Evropy varovali: „*Jejich společná písnička byla, že Francie se stane komunistickou, stejně jako Německo, Itálie a Skandinávie, existují silné pochyby o tom, zda zůstane zdráva Anglie. Papež, říká, je z celé situace modrý jak indigo...*“⁵¹ Je nutné připomenout souvislost vztahu Stalinových komunistů a Vatikánu, který by v případě přítomnosti Sovětských vojsk byl v reálném nebezpečí. Ministr zahraničí Velké Británie Bevin na oplátku ostře odsuzoval sovětskou politiku ve východní Evropě.⁵²

Stalinova diplomacie prováděná prostřednictvím ministra zahraničí Molotova, znovu vyústila ve velmi vyhrocené jednání na konferenci ministrů v prosinci 1945 v Moskvě, kde nový britský ministr zahraničí Bevin nepokrytě nazval Molotovovy argumenty „hitlerovským myšlením“ a americký státní sekretář J. Byrnes řekl, že se Rusko snaží o totéž, co dělal Hitler, totiž ovládnout násilím menší národy.⁵³ Nelze však díky několika roztržkám usuzovat na totálně neplodná jednání. V dílčích otázkách bylo rozhodnuto vytvořit předpoklady pro nezávislost Koreje, závazně jednat o odchodu

⁴⁹ Nálevka V., *Kapitoly z dějin studené války*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997 s. 21

⁵⁰ Johnson P., *Dějiny 20. století*, Rozmluvy, Praha 1991, s. 423

⁵¹ Fidler J., Mareš P., *Dějiny NATO*, PASEKA, Praha 1997, s. 16

⁵² Litera B., *Studená válka (mezinárodní vztahy 1945 -1963)*, nakladatelství a vydavatelství H&H, Praha 1993. s. 18

⁵³ Johnson P., *Dějiny 20. století*, IMPRIA, Praha 1991 s. 426 Zdroj: Patricia Dawson Ward, *The threat of Peace: James F. Byrnes and the Council of Foreign Ministers 1945-6* (Kent, Ohio 1979)

spojeneckých jednotek z Číny a pomoci rumunskému králi Michalovi překonat krizi.⁵⁴ Jednání byla vedena samozřejmě s ohledem na jednotlivé zájmy zúčastněných stran a např. Molotov byl svým zamítavým chováním ke všem návrhům západních spojenců proslulý.⁵⁵ Byl také proslulý svým pomalým vyjadřováním k věcem, které by jako ministr měl řešit velice rychle. Odpovědí na otázku proč tomu tak bylo, může být fakt, že Stalin všechny jeho kroky schvaloval a přesně říkal, na co a jak má Molotov reagovat. Instrukce předával prostřednictvím zasílaných šifrovaných telegramů, které Stalin zasílal pod pseudonymem Družkov.⁵⁶

Stalinovy poválečné územní zisky nebyly nikterak zanedbatelné. V dalším vývoji mezinárodních vztahů bylo některé územní rozšíření Sovětského svazu v souvislosti pozdějších mezinárodních vztahů doslova klíčové, např. rozšíření vlivu na dálném východě. Ke svému původnímu území připojil Sovětský svaz tři státy v Pobaltí, východní Prusko (na úkor Německa), Besarábii a severní Bukovinu (na úkor Rumunska), jižní Sachalin a Kurilské ostrovy (na úkor Japonska).⁵⁷ Podkarpatskou rus (na úkor Československa) Stalin získal výměnou za příslib a podporu při odsunu Němců.

Stalin se pomalu loučil s myšlenkou americké finanční pomoci, o kterou zájem měl, ale finanční pomoc chtěli Američané poskytnout pouze za politické ústupky. Stalin proto rozpoutal řetězec opatření, která vedla k vytvoření sovětského bloku. Bloku států „satelitů“, které se vyznačovaly komunistickou nebo prokomunistickou vládou a které podléhaly přímo Kremlu a jeho aparátu. Pokud by se mělo zhodnotit politické klání mezi spojenci, jednoznačné úspěchy měl v brzké poválečné době Sovětský svaz, a to díky expanzivní politice. Tato politika a nenasytost jeho zemi paradoxně zavedla do vleklé „studené války“, kterou jeho země nakonec celkově prohrála.

3 BIPOLÁRNÍ MEZINÁRODNÍ SYSTÉM

3.1 Expanze komunismu

V první části roku 1944 začala sovětská vojska postupující frontovou linií, vstupovat na území států středovýchodní Evropy. Nejkratší cesta do Berlína vedla přes

⁵⁴ Nálevka V., *Kapitoly z dějin studené války*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997 s. 27

⁵⁵ Gaddis L. J., *Studená Válka*, Nakladatelství Slovart, s.r.o., Praha 2006 s. 34

⁵⁶ Radzinskij E., *Stalin*, Mladá fronta, Praha 1998, s. 442

⁵⁷ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 62

Polsko, ale pragmatický Stalin odklonil část své armády na Balkánský poloostrov. Tento strategicko-taktický manévr mu umožnil dosáhnout velice výhodného postavení v oblastech Balkánu. Odklon vojsk Rudé armády směrem k výše zmíněným státům byl proveden jakoby náhodou s oficiálním cílem osvobodit balkánské státy. Skutečným důvodem bylo nejen obsadit další území a oprostít je od fašismu, ale také vyřešení politického problému v Polsku. Nedaleko Varšavy, kde v téže době probíhal Polský převrat se Rudá armáda na popud Stalina zastavila. Je nutné dodat, že povstání v Polsku vedla ilegální síť polských odbojářů, kteří se neztotožňovali s ideologií komunismu, a Stalinovi hrozilo velmi reálné nebezpečí, že by příští vláda složená z odbojářů byla nekomunistická. Stalin využil odklonu Rudé armády a nechal tímto manévrem rukama Němců toto povstání vykrváčet.⁵⁸

V létě 1944 již byla Rudá armáda v Bulharsku, Maďarsku, Rumunsku. Na podzim se dostala do Polska, Čech a Slovenska. V Bulharsku, Maďarsku a Rumunsku působila sovětská vojska vzhledem ke kolaboraci zmíněných států s Německem jako vojska okupační. V Polsku a Čechách působila jako armáda spojenecká a osvobozencká. Ať se vojska nazývala tak či onak, všude sledoval Stalin cíl převzetí kontroly. S pomocí místních komunistických stran si tak zajišťoval bezpečnost Sovětského svazu.⁵⁹

Expanzi stalinismu a vytvoření stabilního bloku sovětských „satelitních států“ ve velké míře pomohla realizovat již zmíněná dohoda o „percentuálním“ vyrovnání mezi Sovětským svazem a Velkou Británií, uzavřená v Moskvě v říjnu roku 1944, kde Churchill, který pochopil nezadržitelný válečný vývoj, chtěl Británii zachovat vliv v Řecku a na Balkánu, kde měl své zájmy a základny, a kde bylo reálné nebezpečí ztráty těchto opěrných bodů. Prozřetelně tak připravil pozici na ochranu životně důležitých ropných mocností blízkého východu a přístupu k nim v dalších letech.

3.1.1 Německo

Pro den 8. května 1945, kdy byla podepsána bezpodmínečná kapitulace, se ujal název „nultá hodina“. Pro spojence to byl okamžik, kdy se od dohod mělo přejít

⁵⁸ Nálevka V., *Kapitoly z dějin studené války*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997 s. 21

⁵⁹ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 51

k činům. Jednou z hlavních příčin sporů Sovětského svazu a západních spojenců bylo poválečné uspořádání Německa. Z pochopitelných důvodů – nejen z bezpečnostních hospodářských a územních zájmů jednotlivých stran, ale především díky své historické, geografické a geopolitické poloze, se stalo Německo otázkou číslo jedna i otázkou prestiže. Německé území rozparcelované spojenci se stalo kolbištěm, na kterém se odehrával nesmiřitelný politický boj jednotlivých mocností a jejich ideologií. Souboje prováděné prostřednictvím tajných služeb a velmi cílené a rozsáhlé propagandy.

Jak již bylo uvedeno, poražené Německo bylo rozděleno na základě konferencí v Teheránu, Jaltě a Postupimi na čtyři zóny, jejichž správu v poválečné době, až do konečného vyřešení, měly řídit vítězné mocnosti – Velká Británie, USA, Sovětský svaz a Francie. Podle stejného poměru bylo rozděleno i poválečné hlavní město poražené „Třetí říše“, Berlín. Toto město leželo v samém centru okupační zóny Sovětského svazu. Východní část Německa, až po linii na Odře a Nise, byla oddělena a Stalin ji díky dohodě se spojenci přiřadil k Polsku.

Při řešení německé otázky byly jednoznačné a všemi vítěznými stranami uznávané základní požadavky: německá bezpodmínečná kapitulace, úplná likvidace německého zbrojního potenciálu, odsouzení a potrestání válečných zločinců, očištění politického života od nacismu a militarismu. Celkem lze říci, že shoda spojenců na těchto bodech logicky vycházela z historické zkušenosti s poválečným uspořádáním v Evropě po první světové válce, které umožnilo znovuvyzbrojení Německa a jeho následnou výbojnost. Jak se však ukázalo, realizace všech těchto cílů byla velmi komplikovaná a narážela na neústupnost jednotlivých stran.

Existovalo několik názorových směrů na to, jak zabezpečit, aby Německo přestalo být vojenskou hrozbou. Tvrdá a nekompromisní linie amerického ministra financí Morgenthaua byla v principu založena na přeměně průmyslového Německa v pasteveckou zemi. Doly měly být zatopeny, průmysl ochromen. Touto variantou se zabýval i Roosevelt, a v roce 1944 dokonce podepsal plán, který řešil rozdělení Německa. Postupem doby se však od této dohody odvracel a podpis zpochybňoval.⁶⁰ Roosevelt se domníval, že hospodářské zneutralizování Německa, by mohlo Stalina přimět ke stažení ze střední a východní Evropy. Od tohoto plánu bylo upuštěno, co byly spojenci všeobecně přijaty názory na Německo jednotné.

⁶⁰ Luňák P., *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Nakladatelství Libri, Praha 1997, s. 62

Argumentem mluvícím ve prospěch jednotného Německa, byly předpokládáné vysoké náklady na udržení jednotlivých zón a velmi vysoká pravděpodobnost nestability projektu. Nestabilita takového uspořádání by mohla vycházet z řad nacionalistů, kteří by se neustále snažili o sjednocení Německa, vyvolávali by nátlak a napětí, a v konečných důsledcích by mohla situace vést k dalšímu vyvolání války.⁶¹ Chování Trumana ihned po vstupu do úřadu nasvědčovalo, že se také přiklání k Morgenthauovu plánu. Příkladem byla podepsaná směrnice (JCS – 1067), jež mnohé ze zásad oslabení Německa přijala.⁶² V Postupimi se však Truman od Morgenthauova plánu s konečnou platností odklonil.

Dalším a velmi citlivým bodem se staly válečné reparace a jejich čerpání. Odškodnění za způsobené válečné škody vítězům bylo vypočteno ve výši 20 miliard dolarů, z čehož 10 miliard bylo přislíbeno Sovětům.⁶³ Těchto deset miliard dolarů mělo být Sovětům vyplaceno do 10 let od „nulté hodiny“. Problém s válečnými reparacemi byl vyvolán Spojenými státy, když SSSR odmítl pomoc v podobě pokračování „půjček a pronájmů“, které se tak osvědčily ve druhé světové válce a o které Stalin jistě stál. USA podmiňovaly svoji hospodářskou pomoc především politickými ústupky, které Stalin odmítal. Zdevastovaný Sovětský svaz měl zájem na co možná nejrychlejším plnění všech reparací a např. trval na okamžitém transferu demontovaných německých zařízení do Sovětského svazu. Západní spojenci dávali přednost etapovému plnění náhrad válečných škod. Velká Británie spolu s USA, poučeny 1. světovou válkou, nebyly ochotny povolit Sovětům rychlé čerpání reparací, a oddalovat tak hospodářský rozvoj Německa.⁶⁴

Pokud se podíváme na poválečnou mapu, je zjevný zřejmý nepoměr územního rozdělení Německa mezi spojence ve vztahu k obětem ve světové válce, jak by se mohlo očekávat. Pro rozparcelování Německa nebyl hlavním měřítkem počet obětí, ale rozhodující bylo geografické uspořádání vojsk spojenců na konci války.⁶⁵ Spojenci měli pod svou sférou vlivu celé dvě třetiny německého území.

Vzniká tak otázka: Proč Stalin, jinak velmi tvrdý, až neoblomný ve svých požadavcích, souhlasil s přidělením severní, spíše zemědělské a na průmysl chudé části

⁶¹ Luňák P., *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Nakladatelství Libri, Praha 1997, s. 62

⁶² Luňák P., *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Nakladatelství Libri, Praha 1997, s. 63

⁶³ Hýberová S., *Mezinárodní vztahy po roce 1945*, Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, s. 61

⁶⁴ Lítéra B., *Studená válka (mezinárodní vztahy 1945 -1963)*, nakladatelství a vydavatelství H&H, Praha 1993, s. 12

⁶⁵ Gaddis L.J., *Studená Válka*, Nakladatelství Slovart, s.r.o., Praha 2006, s. 31

Německa? Jistě se musel cítit oklamán, i přes slíbené reparace poskytnuté z částí Německa, které byly ve správě západních spojenců. Odpovědí by mohl být fakt, že západní spojenci měli území nejen velké, ale také velmi hustě zalidněné, a museli je proto silně ekonomicky podporovat. Podpora v raných poválečných měsících byla poskytována zejména v podobě dodávaných potravin, kterých měla sovětská zóna díky agrárnímu založení relativně dostatek.⁶⁶ Dalším důvodem mohlo být, že po Postupimské konferenci (kde byli západní spojenci oslabeni kvůli novému obsazení vrcholných politických míst a podle Stalina neměli v otázce Německa zcela jasnou politickou linii) se Stalin domníval, že pokud bude obezřetný, může získat Německo celé. Předpokládal, že vzhledem ke zpusťování průmyslových zón západních spojenců, povede situace k hospodářské nerovnováze, spojence „přestane bavit“ subvencovat poražené Němce nebo si subvence jednoduše nebudou moci dovolit a z Německa se stáhnou. Věřil, že v možném nastalém chaosu se německá komunistická strana zmocní Německa jako celku.⁶⁷ V podobném duchu zřejmě uvažoval i v celoevropském měřítku. Nepříznivou okolností, která vrhala na Sověty špatné světlo, bylo chování sovětských vojsk ve své okupované zóně. Únosy, rabování a znásilňování byly na každodenním pořádku a důstojníci toto chování tolerovali. Západní spojenci přivírali oči, protože argumenty o milionech padlých Rusů a zdevastované zemi byly v brzké poválečné době až příliš pádné.

Zprvu se Roosevelt a v prvních dnech svého úřadování i Truman domnívali, že spolupráce se Sovětským svazem možná je, včetně dohody o Německu. Nasvědčovala tomu skutečnost, že v Sověty okupovaném Maďarsku a Rakousku, kde Rudá armáda kontrolovala východní část země, proběhly svobodné volby a komunisté utrpěli drtivou porážku. Dalším kladným signálem bylo, že Sovětská armáda opustila Československo před koncem roku 1945 a zanechala v něm pouze své poradce. Přesto západní diplomaté jednající se sovětskými partnery na nejrůznějších úrovních zůstávali znepokojeni a neustále své nadřízené důrazně varovali.⁶⁸ Varovné signály přicházející ze všech koutů Evropy se ukázaly být opodstatněnými – velmi rychlá sovětská expanze uskutečněná v letech 1944 až 1948 zasahující nejzákladnější principy demokratického myšlení, jdoucí ruku v ruce se znárodněním majetků, pronásledováním opozice a fyzické likvidace demokraticky smýšlejících lidí, byla pro ideologicky totálně odlišné

⁶⁶ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 73

⁶⁷ Bradley F.N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 48

⁶⁸ Fidler J., Mareš P., *Dějiny NATO*, PASEKA, Praha 1997, s. 19

Spojené státy absolutně nepřijatelná a viděli v ní velmi vážné ohrožení své existence. Dalším samostatným bodem vztahů byla vyjednávací neústupnost Moskvy. K odpovědi na neústupnost Sovětů a v důsledku ekonomické situace Velké Británie dochází 2. prosince 1946 sloučením britské a americké okupační zóny v tzv. Bizónii, a po připojení Francouzské zóny v tzv. Trizónii. V dalším vývoji německé otázky posléze dochází k radikálnímu procesu, kdy vznikly po I. Berlínské krizi, dva samostatné německé státy, oddělené ideologickou a později i fyzickou bariérou a neochotou obou stran dohodnout se na jiném poválečném evropském uspořádání.

3.2 Polsko

V otázce Polska, o které měl Stalin jednoznačný zájem a které bylo později úspěšně zařazeno do sovětského bloku, byl, alespoň podle odborníků, osud zpečetěn již v Jaltě. Britové a Američané se pokusili zvrátit nevýhodný kompromis z Jalty tím, že odmítali jednat s polskou prozatímní vládou a prosazovali londýnskou vládu exilovou.⁶⁹ Po ostrých diplomatických mezispojeneckých střetech se Roosevelt spokojil s ústupkem Stalina, že do poválečné vlády mimo prosovětské prozatímní vlády usednou i představitelé londýnské polské vlády a domácího odboje. Pro západní spojení znepokojivé chování Stalina, který prozápadním londýnským Polákům znemožňoval vstup do vlády a čelné představitelé domácího odboje (také prozápadního) nechal uvěznit a převézt do Moskvy, přimělo Roosevelta, aby vyvíjel na Stalina nátlak a stále dokola mu připomínal jeho sliby.⁷⁰

Roosevelt nenadále zemřel 12. dubna 1945 a nestačil již jakkoli proti vývoji v Polsku zasáhnout. Rooseveltův nástupce Truman již za osm dní po Rooseveltově smrti 23. dubna 1945 přijal ve Washingtonu ministra zahraniční Molotova, kterému jasně a odměřeně sdělil, že bude bedlivě sledovat plnění dohod, které byly učiněny v Teheránu a Jaltě. Pár dnů po této schůzce posílá s již mírnějším přístupem do Moskvy svého zástupce H. Hopkinse, kterého „zdědil“ po Rooseveltovi, s cílem vnést do polské otázky jasno, protože se v brzké době měla konat Postupimská konference.

⁶⁹ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 65

⁷⁰ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 163

Pro Stalina byla Postupimská konference také velmi důležitá, a v otázce Polska měla s konečnou platností potvrdit stále nedořešené hranice dojednané při Jaltské konferenci. Proto se vrátil Hopkins k Trumanovi z Moskvy s příslibem Stalina, že do „lubliňské“ prozatímní vlády bude přijato pět zástupců londýnské polské vlády včetně Mikolajczyka, což byl premiér polské vlády působící za války v Londýně, který nahradil generála Sikorského, známého silným odporem k uznání nároků Stalina na polské území zabrané Sověty po dohodě s Hitlerem.⁷¹ Ke vztahu Stalina a Polské exilové vlády působící v Londýně musíme dodat, že diplomatické vztahy s touto vládou a Sovětským svazem byly ukončeny již v roce 1943 díky odhalení Katynského zločinu, při němž byl v Katyni fašisty odkryt hromadný hrob polských důstojníků, které nechal Stalin zmasakrovat.⁷² Svět se o těchto hrůzných skutečnostech dozvěděl paradoxně z hlavního stanu dřívějšího spojence Stalina, který tento strašný nález náležitě využil ve své válečné propagandě. Otázku uvězněných zástupců odboje však Stalin snažil se o negaci vlivného polského útvaru vyřešit prohlášením směřovaným Trumanovi a Attllu, že se nebude vměšovat do záležitostí polských soudů.

Tím, že bylo do polské prozatímní vlády vpuštěno pět nekomunistů, vznikl nevýhodný poměr 16 komunisticky orientovaných představitelů prozatímní vlády ku 4 nekomunistickým.⁷³ Komunisté ovládali klíčové resorty jako ministerstvo vnitra, které mělo dohlížet na organizaci voleb, a sovětská všudypřítomná NKVD „pomáhala“ také. Protože Stalin nevěděl kam až může zajít v otázce Polska a jaké budou požadavky spojenců v dalším mezinárodním vyjednávání, „poradil“ komunistům, aby i nadále upevňovali své pozice a termín voleb oddalovali. Nechtěl ukázat světu, že je jeho ruka příliš tvrdá a že bez represí se revoluce nedokáže udržet. Proto bylo důležité, aby komunisté dostali lidovou podporu.⁷⁴ Důvodem pro tuto strategii vyčkávání byl také fakt, že kdyby se konaly svobodné volby ihned po ukončení války, byli by komunisté s velkou pravděpodobností poraženi Polskou rolnickou stranou v jejímž čele stál Mikolajczyk, který vykonával funkci místopředsedy vlády a byl členem exilové londýnské polské vlády.

Po celé období let 1945 až 1947 se komunisté a sovětská NKVD všemožnými represemi a nátlakem snažili posílit svou pozici a 19. ledna 1947 byl politický boj

⁷¹ Nálevka V., *Kapitoly z dějin studené války*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997 s. 21

⁷² Johnson P., *Dějiny 20. století*, IMPRIA, Praha 1991, s. 365

⁷³ Bradley F.N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994. s. 55

⁷⁴ Gaddis L.J., *Studená Válka*, Nakladatelství Slovart, s.r.o., Praha 2006, s. 96

o Polsko pro nekomunisty prohraný. Po zmanipulovaných volbách byly výsledky 394 mandátů Demokratický blok, 28 mandátů Polská rolnická strana, Křesťanská strana 12 a odštěpenecká 7 mandátů.⁷⁵ Polsko bylo pod stalinistickou kontrolou a třetí etapa od přechodu spojenecké spolupráce k vytvoření „studené války“ mohla začít.

3.3 Bulharsko

V Bulharsku se „proporcionální“ dohoda mezi Stalinem a Churchillem vztahovala na poměr 80 : 20 ve prospěch Sovětů. Tímto matematickým vyjádřením poměru bylo řečeno, že Stalin má v Bulharsku volnou ruku. Stalin se, jako i v jiných budoucích satelitech, obával politických stran, především rolnických, které měly jistou historickou minulost, kontinuálně navazovaly na období předválečné a měly šanci na volební vítězství. Proto postupoval obezřetně a s největší opatrností. Bulharská situace se ale například od rumunské odlišovala existencí tradičně silné komunistické strany a hlubokým přátelským vztahem většiny národa vůči Rusům.⁷⁶ V Bulharsku proběhly volby již v listopadu 1945 a prosovětská „Vlastenecká fronta“ vytvořená jako protipól Rolnické straně dosáhla zisku 94 křesel. Po volbách fungovala koaliční vláda. V roce 1946 však došlo ke zvratu, kdy byla od nekomunistických živlů očištěna armáda, která dosud nebyla pod přímým vlivem komunistů. Proběhla radikální čistka a zatýkání a v říjnu roku 1946 proběhly nové volby, které byly v režii komunistů. Po bouřlivých událostech, byla v roce 1947 Velkým lidovým shromážděním odsouhlasena nová, v sovětském stylu zpracovaná ústava.⁷⁷ Lidovou demokracií, a tím pádem dokonalým sovětským satelitem, se Bulharsko stalo v roce 1948.

3.4 Maďarsko

Maďarsko nehrálo ve strategii poválečného vývoje pro Stalina nijak významnou úlohu. Původní dohoda o poměru 50 : 50 byla později díky velkým sovětským ztrátám a díky Molotovovu vyjednávání změněna na poměr 75 : 25 pro Sověty. Do Maďarska

⁷⁵ Bradley F.N.J, *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994. s. 56

⁷⁶ Nálevka V., *Kapitoly z dějin studené války*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997 s. 23

⁷⁷ Gaddis L. J., *Studená Válka*, Nakladatelství Slovart, s.r.o., Praha 2006, s. 58

byl Stalinem dosazen maršál Vorošilov, který měl dohlédnout nad správou Maďarska a politickým vývojem jemu svěřené oblasti. Prozatímní národní shromáždění, složené z Maďarské komunistické strany, Nezávislé maloroľnické strany, Sociálně demokratické strany a Občansko-demokratické strany, vytvořilo prozatímní vládu, jejímž hlavním úkolem bylo oficiálně ukončit válku. To bylo učiněno v Moskvě dne 20. ledna 1945 po podepsání definitivního příměří.⁷⁸ První volby se konaly 2. listopadu 1945 a zvítězila v nich protikomunistická Nezávislá maloroľnická strana, komunisté dostali pouhých 17% hlasů.⁷⁹ Pro západní pozorovatele bylo mimochodem dosaženo nechtěného efektu. Tím efektem bylo domnění spojenců, že Stalin drží své slovo a poměr dohodnutého vlivu z Moskvy 1944 zachová.

V Maďarsku se Sovětský svaz uchýlil k taktice postupného zvyšování svého vlivu. Pod záminkou vypořádání se s fašismem začali Sověti rozpouštět vládní organizace a v rámci čistek si vynucovali rezignaci jejích vedoucích činitelů. Tento plíživý převrat, který byl v podstatě ukončen už na konci roku 1946, byl označen jako „salámová taktika“. V témže roce byly znárodněny banky, doly a velké podniky.⁸⁰ Po projevujících se příznacích vzniku „studené války“ vystupňoval Vorošilov nátlak na politické strany, rozštěpil je a pomocí nátlakových metod zvrátil volby, které se konaly 31. srpna 1947, v triumfální výsledek komunistů, kteří získali většinový podíl, a tím i rozhodující vliv nad dalším politickým kursem státu.

3.5 Rumunsko

Sovětizace Rumunska začala, tak jako u ostatních pozdějších satelitů, velice záhy po obsazení čili osvobození od fašismu. Rumunsko bylo původně věrný spojenc fašistického Německa. Obrat v rumunském vztahu ke svému německému spojenci začal 23. srpna 1944, kdy došlo k zatčení proněmeckého diktátora maršála Iona Antonesca rumunským králem Michalem. Následně rumunský král vyhlásil válku Německu a proběhlo připojení rumunské armády k sovětské armádě Rudé.⁸¹ Do čela spojenecké správy Rumunska byl zvolen generál Vinogradov. Postupně se proti sobě zformovaly

⁷⁸ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 176

⁷⁹ Bradley F.N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 59

⁸⁰ Hýberová S., *Mezinárodní vztahy po roce 1945*, Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, s. 43

⁸¹ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 191

dva tábory. Tzv. historické strany, tj. národně rolnická a národně liberální, které se spojily s palácovou skupinou krále Michala. Komunisté se sociálními demokraty, odbory, levicovou Rolnickou frontou a Svazem vlastenců ustavili Národně demokratickou frontu.⁸²

3.6 Československo

Získání Československa do sítě satelitních zemí bylo od získání ostatních států, jako bylo Bulharsko, Maďarsko či Rumunsko, odlišné. Například Československo bylo jedinou zemí z východního bloku, na jejímž území se nevyskytovalo sovětské vojsko. Existoval institut poradců, ale vojenská moc tu fakticky chyběla. Tento „úspěch“ byl dán nejen demarkační linií mezi USA a SSSR na území Československa, ale splněním Stalinova slibu, že pokud Beneš podřídí mezinárodní politiku politice sovětské, ponechá vnitropolitický vývoj zcela na Československu.

Eduard Beneš, který přicestoval se svou vládou do Československa přes Moskvu, měl proti případné sovětské expanzi trumf. Tímto trumfem byla jeho armáda, ale protože nechal vrchním velitelem československých vojsk jmenovat generála Ludvíka Svobodu s přesvědčením, že je nestranný, přišel tím o jistou rovnováhu sil.⁸³

Československo mělo početnou komunistickou základnu, která posilovala svůj vliv díky cílené propagandě, a tím i podněcovala prosovětské cítění obyvatel. Prosovětské naladění, bylo vyvoláno nejen díky euforii z osvobození, ale i díky trpké zkušenosti se západními velmocemi v době Mnichova. K otázce Mnichovské dohody se všeobecně přistupovalo jako k neplatnému dokumentu, a tak i územní otázka byla navrácena (kromě Podkarpatské Ukrajiny ve prospěch Sovětů a území na Oravě a Spiši ve prospěch Polska) ke stavu před Mnichovem. Toto navrácení území k Československu bylo učiněno také díky dokumentu, vznikuvšímu při dělení Německa mezi vítězné mocnosti, kde není jakákoli zmínka o sudetském území.

Parlamentní volby v Československu proběhly 26. května 1946 a v českých zemích skončily výrazným vítězstvím KSČ v čele s Klementem Gottwaldem, zatímco

⁸² Nálevka V., *Kapitoly z dějin studené války*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997 s. 22

⁸³ Bradley F.N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994. s. 63

na Slovensku nad komunisty jasně zvítězila Demokratická strana.⁸⁴ Stalinovi to nestačilo, a díky nepříznivému vývoji mezi spojenci posílá 19. února 1948 svého náměstka zahraničí V. A. Zorina do Prahy. Druhý den podalo dvanáct nekomunistických ministrů demisi. Po pěti dnech krize byla vytvořena nová vláda a Československo se stalo plnohodnotným satelitem pod plnou kontrolou Moskvy.

4 TRUMANOVA DOKTRÍNA

Proces sovětizace nebo také „export komunismu“ do okolních států, jehož výsledkem bylo bohapusté zneužívání všeho, co země nabízely, ve prospěch Stalina a Sovětského svazu, podtržené represemi, unášením občanů a likvidováním opozice bez vědomí spojenců a místních orgánů, donutil spojence uvažovat, jak nastalou situaci řešit.⁸⁵ Výše zmíněný proces, který přetvořil politickou mapu do bipolárního obrazu, byl rozložen do období let 1944 – 1948, ale již v průběhu roku 1946 bylo spojencům zřejmé, že musí podniknout „něco“, co zabrzdí Stalinovu komunistickou expanzi.

Přerod jednotlivých různorodých politických systémů v jednobarevnou masu satelitů, ležící proti proamerickým spojencům, provázely i další události, které zostřovaly vztahy mezi vítěznými mocnostmi. Uvedme například pokus Sovětského svazu o podrobení Finska, pokus o územní zisky v Turecku a Íránu s jistým cílem odříznout spojence od surovinových zdrojů, a tím je oslabit. Otázka chování Sovětského svazu se dostala na projednávání v Radě bezpečnosti OSN, na kterém tehdejší americký ministr chování Sovětů ostře odsoudil. Zvláštní samostatnou kapitolou byl stálý a neutuchající boj o Německo, Berlín a uspořádání souvisejících problémů německé otázky.

V době, kdy americký postoj vůči Sovětskému svazu přecházel proměnou od spolenectví k otevřenému nepřátelství, poskytl sám Stalin ve svém projevu před volbami do Nejvyššího sovětu 9. února 1946 důkaz o nemožnosti domluvy a spolupráce

⁸⁴ Janák J., Hladíková Z., Dobeš J., *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost*, Nakladatelství Lidové Noviny, Praha 2005, s. 421

⁸⁵ Fidler J., Mareš P., *Dějiny NATO*, PASEKA, Praha 1997, s. 16

se Sovětským svazem. Nejen že nevyjádřil svoji podporu poválečné spolupráci tří válečných spojenců, ale dokonce vyslovil spekulace o možnosti další světové války.⁸⁶

Jedním z důsledků Stalinova projevu byla žádost Trumanovy administrativy o zhodnocení sovětských záměrů. Požadovanou zprávu vypracoval a následně doručil Trumanovi prostřednictvím tzv. „dlouhého telegramu“ F. Kennan, který ve své zprávě čítající 8000 slov uvedl, že v důsledku ruských, historicky daných obav z napadení a s ohledem na sovětské ideologické nepřátelství vůči Západu hledali vůdcové Sovětského svazu bezpečnost v trpělivém, avšak neúprosném boji s cílem úplného zničení „nepřátelské“ mocnosti, nikdy však v kompromisech s ní.⁸⁷ Tato zpráva v kombinaci se Stalinovým únorovým projevem byla jistě podnětem ke konečnému rozhodnému odklonu od spolupráce západních spojenců se Sověty.

Již 5. března 1946 Churchill zveřejnil ve své řeči fakt studené války, kterou pronesl pod Trumanovou patronací na univerzitě ve Fultonu: „*Od Štětína na Baltu až po Terst na Jadranu se napříč celým kontinentem spustila železná opona. Za ní se teď nacházejí všechna hlavní města starobylých států střední a východní Evropy (...)* Všechny tyto proslulé metropole a všechny národy kolem nich (...) jsou v té či oné formě nejen podrobovány sovětskému vlivu, ale ve velice vysoké a stále vzrůstající míře také přímému řízení z Moskvy“.⁸⁸ Dále pak Churchill v proslovu uvedl, že je nutné udržovat obranná zařízení a spojení s USA především v takové míře, aby nedošlo k vratké nerovnováze sil, jež by uvedla ctižádostivce a dobrodruhy v pokušení, nýbrž tak, aby byla zajištěna naprosto spolehlivá bezpečnost.⁸⁹

V období let 1945 až 1947 bylo stále zjevnější, že se spojení USA a SSSR z druhé světové války rozpadá, o budoucím světovém systému, míru a demokracii hovoří výrazně odlišně, a že jejich koncepce světových záležitostí se rozcházejí.⁹⁰ I když od jara 1946 se vztahy mezi USA a Sověty soustavně zhoršovaly, obě velmoci se snažily stále udržovat vzájemné kontakty, aby tak lépe mohly prosadit své strategické zájmy.

K definitivní zlomu, a tedy ukončení přechodu od spojenecké poválečné spolupráce k otevřené nevraživosti a napětí mezi velmocemi, došlo naplno až roku 1947, kdy rozhodující úlohu sehrálo převzetí řeckého problému Američany, při němž Britové

⁸⁶ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 69

⁸⁷ Hýberová S, *Mezinárodní vztahy po roce 1945*, Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, s. 33

⁸⁸ Gaddis L.J., *Studená Válka*, Nakladatelství Slovart, s.r.o., Praha 2006, s. 91

⁸⁹ Johnson P, *Dějiny 20. století*, IMPRIA, Praha 1991, s. 426

⁹⁰ Bradley F.N.J, *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 39

v ozbrojeném konfliktu potlačovali komunistické povstání, a do kterého se Sověti kvůli „percentuelní dohodě“ neodvažovali vojensky zasahovat. Britové v zastoupení ministerským předsedou Attleem sdělili 21. února 1947 USA, že z důvodu neutěšené finanční situace nemohou dále podporovat řeckou otázku a jiné aktivity, vniklé z poválečné situace. Tím byl potvrzen mocenský vliv USA nejen v Řecku, ale v konečném důsledku i v dalších částech světa. Otevřeným přiznáním své hospodářské situace, Británie fakticky předala Spojeným státům rozhodující vliv nad dříve výhradně britskými záležitostmi a vstoupila otevřeně pod patronaci USA, která tyto závazky a odpovědnost převzala v podobě souhlasu kongresu 22. května 1947.⁹¹ Nutno dodat, že 1. ledna 1947 vznikla tzv. „Bizonie“.

Souhlasu kongresu s materiální pomocí Řecku ve výši 250 milionů dolarů a Turecku ve výši 150 milionů dolarů předcházela velmi pečlivě připravený projev prezidenta Trumana, v němž byl vyřčen fakt nemožnosti jakékoli shody s ideologií prosazovanou Sověty pomocí teroru, násilí a nesvobody a také byl vysloven jednoznačný postoj USA čelit expanzi a zabránit dalšímu rozšiřování vlivu Moskvy, a to i za cenu obětí.⁹²

Z celkového komplikovaného vývoje mezinárodních vztahů po roce 1945 je zřejmé, že z velmocenského klání vykrytalizoval po přiznání „nesolventnosti“ Velké Británie konečný systém dvou světových mocností, které měly nejen odlišné zájmy, ale i představy o otázce celkového světového uspořádání. Americká administrativa, která „bezmocně“ přihlížela v poválečných letech komunistické expanzi, si plně uvědomila sílu hospodářského vlivu na politický vývoj v mezinárodních vztazích a správně usoudila, že pokud nezasáhnou a ekonomicky nepomohou Evropě ležící pod americkým vlivem, tzn. jestli ostatním státům nedají odlišnou alternativu od plánovaného hospodářství a znárodňování majetku, mohly by důsledky velmi negativně ovlivnit další vývoj světových mezinárodních vztahů, ale také USA samotných.⁹³ Pokud by Stalin dosáhl rozhodujícího územního a politického vlivu v Evropě, byl by nejen ekonomicky, ale i vojensky velmi silný. Idea demokracie a soukromého vlastnictví by pak byla vážně ohrožena nejen v Evropě, ale i v USA.

⁹¹ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 70

⁹² Nálevka V, *Kapitoly z dějin studené války*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997 s. 36

⁹³ Litera B., *Studená válka (mezinárodní vztahy 1945 -1963)*, nakladatelství a vydavatelství H&H, Praha 1993, s. 31

Zásadním krokem před úplným rozchodem bývalých spojenců byl projev G. C. Marshala ze dne 5. června 1947, kde vylíčil rozvrat evropských ekonomik a neschopnost dodávat venkovu průmyslové zboží výměnou za potraviny. Toto zveřejnění projektu, který byl hlavním pilířem pozdějšího celosvětového vývoje založeného na jednoduchém principu ekonomické pomoci, a tím následného zadržení expanze Stalinova totalitního systému, ne nepodobnému systému Hitlera, bylo také výzvou a posledním hozeným „záchranným kruhem“ pro satelitní země Sovětského svazu. Z projevu G. C. Marshala bylo možno pochopit velmi důležitou skutečnost související s americkou hospodářskou pomocí: Ten, kdo pomoc přijme, současně přijímá postoje, které uznává USA. Marshal vyzval evropské státy, aby projednaly své finanční problémy a definovaly požadavky na výši americké pomoci.⁹⁴ Formálně byl do programu pozván i celý „Stalinův tábor pokroku“, ale bylo zřejmé, že k přijetí nabídky nedojde. Potvrzením amerických předpokladů bylo např. Československo, Polsko, ale také Finsko, které nabídku nejprve oficiálně přijaly, ale jejich účast na Marshalově plánu byla Stalinem prostřednictvím telegramu zasláného zmíněným vládám dne 8. července 1947 zakázána.⁹⁵ Marshalův plán byl výzvou západu sovětskému bloku. Nebyla to výzva vojenská, ale výzva boje o blahobyt a hospodářský rozkvět.

Stalin po vyhlášení Marshalova plánu uspěl sovětizaci a ideologické stmelení sovětského bloku a jako odpověď svým již nepřátelům dal podnět k založení „Informbyra“, složeného ze zástupců komunistických vlád satelitních zemí a Sovětů samotných. Na jednání, které se konalo v září 1947 v Polské Szklarské Porebě, bylo vyhlášení nové internacionály nazývané Kominforma, která se posléze stala nástrojem Stalinova tvrdého kurzu nejen ve východní Evropě.⁹⁶ Na této konferenci Sovětský svaz oficiálně ukončil politiku spolupráce komunistických stran s nekomunistickými vládami.

Vyhlášením „Trumanovy doktríny“ neboli politiky zdržování a sovětskou odpovědí v podobě vyhlášení kominformy skončila třetí etapa přechodu od spojení k hlubokému nepřátelství.

⁹⁴ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 71

⁹⁵ Nálevka V, *Kapitoly z dějin studené války*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997 s. 38

⁹⁶ Nálevka V, *Kapitoly z dějin studené války*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997 s. 43

5 PRVNÍ BERLÍNSKÁ KRIZE

V září 1946 Americký ministr zahraničí J. Byrnes ve svém projevu prohlásil, že se USA nestáhnou z Německa, dokud bude okupováno a jeho politická situace nebude stabilní. Bylo to opačné stanovisko od stanoviska Roosevelta, který předpokládal stažení amerických vojsk do dvou let od „nulté hodiny“. V projevu Byrnes řekl, že Spojené státy budou usilovat o sjednocení Německa, a naznačil možnou revizi polsko – německých hranic, čímž tak zpochybnil všechny spojenecké dohody, které byly v Teheránu, Jaltě a Postupimi učiněny. Sovětská reakce se velmi rychle projevila v podobě dalšího posilování sovětské hegemonie.

V roce 1947 po vyhlášení „Trumanovy doktríny“ bylo zřejmé, že západní spojenci nehodlají ustupovat neustálému nátlaku ze strany Stalina a již odmítají nečinně přihlížet sovětské expanzi. Naproti tomu cílem Sovětů bylo dosáhnout Německa jednotného, bez okupačních sil a politicky neutrálního. Vznik komunistických stran v německé zóně Sovětů a sloučení komunistické a socialistické strany v dubnu 1946 jasně dokazovalo podobný systém uchopení moci, jakým se podařilo prosadit komunisty v ostatních státech východní Evropy.⁹⁷ Tyto okolnosti ohrožující životní zájem USA vedly k tomu, že požadavkům vzneseným Molotovem nemohl Byrnes vyhovět a koncem roku 1947 vedly tyto a jiné rozpory k ukončení činnosti Rady ministrů zahraničí.⁹⁸

Dalším velmi citlivým problémem bylo řešení hospodářských otázek. Sovětské požadavky na reparace byly vysoké a ohrožovaly velmi citlivou a již tak slabou hospodářskou situaci Německa a přilehlého regionu. Nejednotnost v názorech na vyřešení hospodaření a celková neochota domluv provázená zhoršením vztahů, vedla k jednostrannému zastavení dodávek reparací ze strany USA Sovětskému svazu dne 3. května 1946. Sověti ostře protestovali, ale bezvýsledně. Následně USA vyzvalo v červenci 1946 okupující velmoci ke sjednocení jednotlivých zón. Francie a SSSR sjednocení okupačních zón odmítly. Velká Británie díky své ekonomické situaci sloučení přijímá a 1. ledna 1947 vzniká útvar, který dostal název „Bizonie“. Celý rok 1947 pak probíhá pod neustálými proměnami a politickým děním v duchu neústupnosti

⁹⁷Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 73

⁹⁸ Luňák P., *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Nakladatelství Libri, Praha 1997, s. 99

a neochoty domluvy dvou světových velmocí. Čím více bylo zřejmé, že západní spojenci usilují o samostatný německý stát se vším, co k němu patřilo, tedy i s vlastní měnou, byl Sovětský svaz více a více podrážděn, přestože ve svých důsledcích činil kroky podobné a se stejnými důsledky.⁹⁹

Zásadní vliv na dění v mezinárodních vztazích měl únorový převrat v Československu. Čeští komunisté vyhráli volby v roce 1946, ale v únoru 1948 bylo Československo vsunuto do sovětského bloku jednoznačně nedemokratickými metodami a přeměněno na poslušný Stalinův satelit bez možnosti vnitřního samostatného rozhodování, což bylo v hrubém rozporu se sliby, které dal Stalin E. Benešovi v Moskvě roku 1945, před příjezdem do Československa. Tímto převratem vzletně nazvaným „únorové povstání pracujícího lidu“ byl nejen homogenizován sovětský blok, ale převrat v Československu také velmi „pomohl“ konečnému rozdělení Německa. Hlavní představitelé vlád již dříve tušili, k čemu má dojít, ale únorové československé události jim daly do rukou možnost vzbouřit názory mas, a tím ve svých zónách dosáhnout vlastních zájmů.

Spojené státy svolaly na únor a březen 1948 schůzku západních států. Tématem jednání byl vznik samostatného německého demokratického státu. Další následnou schůzkou byla konference konaná v Bruselu 17. března 1948. Zúčastnily se jí Spojené státy americké, Velká Británie a země Beneluxu a byla zde stvrzena smlouva o hospodářské a kulturní spolupráci a o kolektivní sebeobraně.¹⁰⁰ Francie po únorových událostech v Československu přistoupila ke sloučení své zóny a Bizonie a vznikl tak územní útvar „Trizonie“. Tyto sjednocené zóny vyhlásily 18. června 1948 pro svou již společnou zónu také jednotnou společnou měnu. Sporným bodem však zůstávala otázka, jaká měna bude platit v západní části Berlína umístěného v samém srdci sovětské okupační zóny. Stalin proto velmi tvrdě odmítal myšlenku dvojí měny.

Odpověď Moskvy přišla 24. července 1948. V tento den nechal Stalin zablokovat na protest všechny přístupové pozemní cesty do Berlína, a tím znemožnil pozemní zásobování západních zón. Volně nechal tři letecké koridory, protože se domníval, že západní část města s ní nelze dostatečně zásobit.¹⁰¹ Tímto tvrdým opatřením byla bývalým spojencům hozena rukavice a aktivita řešení tohoto problému

⁹⁹ Litera B., *Studená válka (mezinárodní vztahy 1945 -1963)*, nakladatelství a vydavatelství H&H, Praha 1993, s. 35

¹⁰⁰ Hýberová S., *Mezinárodní vztahy po roce 1945*, Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, s. 66

¹⁰¹ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 75

byla Stalinem přenechána jim. Stalin využil nedostatku v dohodách mezi již bývalými spojenci, a to tak, že Berlín byl rozdělen na čtyři zóny, ale přístupy k nim nebyly nikdy zcela jednoznačně smluvně ošetřeny.¹⁰²

Reakce Stalina na vytvoření Trizonie, včetně vyhlášení vlastní měny, Američany zaskočila a postavila je před velmi vážný problém. Nejen, že nechtěli ztratit tak prestižní postavení, jakou část Berlína posazená hluboko do středu Stalinovy části Německa jistě byla, ale nechtěli riskovat ani otevřený vojenský střet, který by mohl přerůst ve světovou válku. Plánovači došli k závěru, že i přes použití jaderných zbraní, na které měly jako jediné monopol USA, nebylo možné vyhrát. Truman rozhodl, že západ nesmí ustoupit a dát se z Berlína vytlačit.¹⁰³ Po mnoha jednáních a strategických poradách bylo rozhodnuto. Berlín bude zásobován letecky. Sověti na tento způsob zásobování vojensky neodpověděli, a tak byl vytvořen „letecký vzdušný most“. Tunami materiálu denně byla zásobována blokovaná část Berlína na třech letištích. Letecké zásobování zcela zničilo jakýkoli účinek z blokády a dne 12. května 1949 Sověti blokádu zrušili.¹⁰⁴

Blokáda Berlína, která v očích celého západního světa učinila z USA ochránce práv, zapříčinila i dovršení příprav na vznik Severoatlantické aliance, jejíž vznik brzdili zastánci izolacionismu USA. Kongres 11. června 1948 přijal zákon umožňující uzavírat spojenecké svazky s neamerickými státy a 4. dubna 1949 byla podepsána Washingtonská smlouva.¹⁰⁵

6 VELMOCENSKÁ VOJENSKO-STRATEGICKÁ ROVNOVÁHA – USA X SSSR

V mezinárodních vztazích hrál vojenský faktor vždy velmi významnou úlohu. Moc dosažená a podporovaná vojenskou silou provázela lidstvo po celou dobu jeho existence. Základním důvodem pro vznik armád a popřípadě různých vojenských spojení, byla ochrana území státu, ochrana životů obyvatel, zdrojů a zabezpečení

¹⁰² Johnson P., *Dějiny 20. století*, IMPRIA, Praha 1991, s. 429

¹⁰³ Litera B., *Studená válka (mezinárodní vztahy 1945 -1963)*, nakladatelství a vydavatelství H&H, Praha 1993, s. 35

¹⁰⁴ Jako zajímavost uvedme, že velmi slavné letiště Tempelhof, proslavené při blokádě Berlína, ukončilo svou činnost právě v letošním roce, a to i přes snahy bojovníků o zachování letiště jako památky na boj za svobodu v poválečných letech.

¹⁰⁵ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 76

nejzákladnějších potřeb, např. pocitu bezpečí, který je ve spojení s ekonomikou důležitým hospodářským prvkem. Na vojenské ochraně se většina obyvatelstva byla vždy ochotna hospodářsky podílet a podporovat ji. Vojenská síla nebyla jen přímým nástrojem obrany samotné, ale jakousi vizitkou síly daného státu, která již sama o sobě mohla způsobit odstrašení nepřítele. Vedle použití vojenské síly, umístěné na žebříčku při řešení problémů na posledním místě, stojí i politické vyjednávání, diplomacie, jejímž úkolem je řešit rozpory v mezinárodních vztazích mírovou cestou.

Po ukončení druhé světové války, bylo díky rozvoji veškerých vědních oborů zřejmé, že ničivé účinky zbraní ve spojení s dopravními prostředky, které zbrojní průmysl vynalezl a uvedl do života, mohou zasáhnout a zničit území i v hlubokém týlu nepřítele, ochromit velení, a bylo tak jasné, že klasické vojenské taktiky založené na principu front a obranných valů, spojené s taktickým manévrováním armád již jsou a budou pokud ne minulostí, tak strategií okrajovou. Obrovské škody a hospodářské důsledky druhé světové války byly tak ohromující, že neměly v lidských dějinách žádný precedens, a bylo zřejmé, že je z minulosti nutné vyvodit patřičné důsledky.

Hlavním průlomem v „vojenských dějinách lidstva“, srovnatelným možná s objevem střelného prachu, byla úspěšně vykonaná zkouška atomové bomby sestrojené Spojenými státy, provedená dne 16. července 1945. Zpráva o jaderném výbuchu byla neprodleně doručena prezidentu Trumanovi, který byl v té době přítomen na vrcholné konferenci v Postupimi, kde jednal o poválečném uspořádání Evropy. Jistě chtěl na své spojence, a především na Stalina, udělat dojem a očekával reakce přiměřené tak závažné informaci, jakou výbuch první atomové bomby jistě byl. Stalin dal však najevo, že překvapen není zprávou přijal s potěšením a vyjádřil naději, že nám dobře poslouží proti Japoncům.¹⁰⁶ Truman se oprávněně domníval, že Stalin o výzkumu ví a snaží se svou bombu sestrojít také. Použití atomových bomb v Hirošimě a Nagasaki nebylo jen demonstrací síly a odhodlání ukončit druhou světovou válku, ale bylo také použito jako ukázka atomové převahy USA nad celým světem, především SSSR.

Odpovědí na atomový monopol Spojených států amerických byla první sovětská jaderná zkouška provedená v SSSR tajně dne 29. srpna 1949. Tuto skutečnost dne 3. září 1949 zjistil americký bombardér B-29 při analyzování horních vrstev atmosféry nad severní částí Tichého oceánu.¹⁰⁷ Sověti jednoduše převzali výzkum o atomové bombě od Američanů díky informacím celého štábu tajných agentů, především pak

¹⁰⁶ Bradley F.N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 48

¹⁰⁷ Ovčinnikov V., *Žhavý popel*, Lidové nakladatelství, Praha 1986, s. 82

agenta Klause Fusche, který Sovětům předal velmi tajné a citlivé materiály a část projektové dokumentace. Fusch svou špionážní činnost zdůvodnil názorem, že Sověti jako spojenci by měli o zbrani vědět a měli by ji i vlastnit.

V době, kdy bylo zřejmé, že Sovětský svaz a USA jako nejvyšší mocenské supervelmoci se diametrálně liší v pohledech na poválečné uspořádání světa, bylo již pozdě vrátit zpět velkou poválečnou demobilizaci Spojených států, která zapříčinila v brzké poválečné době vojenský nepoměr západních sil proti silám Stalinovým. Sovětský Svaz měl po druhé světové válce největší vycvičenou pozemní vojenskou sílu, jaká se na evropském kontinentě kdy vyskytovala, a Stalin pro ni jistě hledal využití, nemluvě o již zmiňovaném faktu, že SSSR nemělo mnoho politických prostředků k prosazování svých požadavků.

Atomový faktor byl tedy jediným účinným odstrašujícím nástrojem, který rovnováhu USA ne zcela, ale přeci jen vyrovnával. Je však nutné podotknout, že „honba“ za vývojem atomové zbraně počala již před válkou a byla nesmírně nákladnou a složitou záležitostí. Proto je zřejmé, že vznik zbraně s tak ničivými důsledky byl nejen záležitostí vědců, ale byl především záležitostí politických špiček, které na výzkumy uvolňovaly prostředky. Spojené státy nezískaly jadernou zbraň díky výlučně svému úsilí. V době, kdy bylo rozhodnuto o projektu „Manhattan“, byly Spojené státy daleko pozadu za svými francouzskými a britskými spojenci. Ve své podstatě lze tvrdit, že USA jednoduše převzaly stěžejní část myšlenek a výzkumů, své spojence včetně SSSR neinformovaly pod záminkou utajení před Německem a nároky na zisky, plynoucí z odstrašujících účinků jaderného monopolu, si chtěly jednoznačně zachovat ve svůj prospěch. Naproti tomu Sověti získali jadernou bombu díky rozsáhlé síti agentů NKVD, která byla řízena Moskvou a velmi drahé výzkumy a poznatky o jaderné bombě zcizila.¹⁰⁹

Zamyslíme-li se nad tím jaké strategie supervelmoci v souvislosti s vojenským faktorem vyznávaly musíme konstatovat, že SSSR měl jednoznačnou výhodu v možnosti přesunu svých početných pozemních sil po kontinentu a všechny údaje jednoznačně ukazovaly na sovětskou dominanci v této oblasti vojenské síly. USA v souladu s Trumanovou doktrínou zdržování věnovaly značné zdroje na posílení svých námořních sil, dále pak posílení strategického letectva a výrobou jaderných

¹⁰⁹ Bradley F.N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 43

zbraní. USA však byly odhodlány zadržovat komunistickou expanzi SSSR což se v plné míře projevilo v Korejské válce.

7 KOREJSKÁ VÁLKA

Snahy Spojených států zabránit další expanzi komunismu do dalších států byly stejně zřejmé a zjevné jako snaha komunistické protistrany o rozšiřování svého vlivu.¹¹⁰ Otevřené vojenské střetnutí západu s východem bylo sice vojenskými strategy plánováno, avšak ani jedné straně se k přímé vojenské konfrontaci, která nepřinášela jistotu vítězství, nechtělo přistoupit. Politické odhodlání bránit své ideologie a systémy obou stran vykrytalizovalo do otevřeného střetu „ideologií“ v korejské válce.¹¹¹

Spojenecká dohoda uzavřena na káhirské konferenci roku 1943, týkající se Korejského poloostrova, byla učiněna v duchu osvobození území od japonské okupace. Roku 1945 prohlásili vítězové Koreu za demarkační zónu sovětských a amerických leteckých a námořních operací poté, co Sovětský svaz vstoupí do války s Japonskem.¹¹² V důsledku této dohody vznikla podobná situace jako v Německu, a to rozdělení Korejského poloostrova na dvě části, z nichž každá byla pod různou ideologickou sférou vlivu.¹¹³ Severní část byla pod správou Sovětů a jižní pod správou Spojených států. Jako hranice byla určena 38 rovnoběžka, která byla oběma stranami akceptována.¹¹⁴

Do čela Jižní Koreje byl dosazen armádním guvernérem, generálporučíkem Johnem Reedem Hodgem, proamericky orientovaný I Sung-man a do čela sovětské zóny byl dosazen Kim Ir-sen. Sovětským protějškem Reeda Hodge byl generálplukovník Ivan Čist'jakov. Země byla rozdělena a na čelní politická místa byli dosazeni výše uvedení politici, ztotožňující se s názory vlád či vůdců, kteří je do funkcí uvedli. Oba zástupci vítězných mocností se setkali tvář v tvář 16. ledna 1946 v Soulu, aby dojednali „demokratizaci“ a sjednocení Koreje. Toto jednání skončilo nezdarem.

¹¹⁰ Bradley F.N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 80

¹¹¹ Bradley F.N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 80

¹¹² Catchpole B., *Korejská válka 1950–1953*, Jiří Buchal – BB art, s. r.o., Praha 2003, s. 15

¹¹³ Luňák P., *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Nakladatelství Libri, Praha 1997, s. 126

¹¹⁴ Catchpole B., *Korejská válka 1950–1953*, Jiří Buchal – BB art, s.r.o., Praha 2003 s. 16

Sovětská a americká strana se nedokázaly dohodnout ani na definici termínu „demokracie“.¹¹⁵

Na sever od 38. rovnoběžky probíhala pod dohledem Stalina masivní propaganda zaměřená na vybudování komunistického státu, ale i přes sliby o lepších zítřcích a blahobytu docházelo k odlivu lidí ze severní části do jižní.

Prezident Truman byl svými pozorovateli informován a varován před napjatou atmosférou, která v Koreji panovala, a tím zpraven o možnosti svržení I Sun-mana. Truman na tyto hrozby, podpořené informacemi o skutečných střetech mezi obyvateli, reagoval návrhem předloženým Stalinovi, který se opíral o ideu rychlého politického sjednocení severní a jižní části a vypsání tajných demokratických voleb. Stalin tuto variantu odmítl, jelikož si byl vědom jisté politické porážky (většina obyvatel žila v jižní části Koreje), což by, stručně řečeno, pro SSSR znamenalo oslabení hranic na dálném východě a ztráty vlivu ve zmiňované oblasti. Přesto však došlo k odvelení amerických a sovětských vojsk z Korejského poloostrova a v jednotlivých částech země byli zanecháni poradci. Toto opatření však neznamenovalo, že by se některá ze stran o daný region přestala zajímat a neovlivňovala jeho vnitropolitickou situaci.¹¹⁶

Již v březnu 1949 byl Kim Ir-senem Stalinovi předložen návrh vojenské operace, která měla za cíl sjednotit komunistickou Severní Koreu s Koreou Jižní. Stalin, který se vypořádával s těžkou prohrou v Berlíně (blokáda Berlína), Kim Ir-sena varoval a akci nedoporučil, což znamenalo – „zakázal“.¹¹⁷ Ke změně Stalinova postoje k vojenské akci proti Jižní Koreji došlo v březnu následujícího roku, kdy mu byl Kim Ir-senem předložen stejný návrh jako předešlý rok. Stalin přikývl a přislíbil vojenskou materiální pomoc, ale odmítl účast sovětských vojáků a podmínil svůj souhlas souhlasem Číny, která v té době již byla komunistickou, ale se Sověty neměla politické vztahy tak vřelé, jak by se očekávalo od stranických spojenců.¹¹⁸ Kim Ir-sen všechny podmínky, které si Stalin vymínil, splnil a 25. června 1950 severokorejské jednotky překročily 38. rovnoběžku. Rychle si razily cestu do hlavního města Jižní Koreje a hranic Soulu severokorejská armáda dosáhla dne 27. června 1950.

Na vzniklou situaci Spojené státy v čele s Trumanem reagovaly velmi pohotově a ještě téhož dne k útoku severokorejských jednotek vydala OSN rezoluci, ve které

¹¹⁵ Catchpole B, *Korejská válka 1950–1953*, Jiří Buchal – BB art, s.r.o., Praha 2003 s. 16

¹¹⁶ Lítora B., *Studená válka (mezinárodní vztahy 1945–1963)*, nakladatelství a vydavatelství H&H, Praha 1993 s. 41

¹¹⁷ Catchpole B, *Korejská válka 1950–1953*, Jiří Buchal – BB art, s.r.o., Praha 2003 s. 24

¹¹⁸ Makowski A., Kubiak K., *Korea 1950 – 1953 Boje na moři*, Naše vojsko, s.r.o., Praha 2004 s. 9

vyzývala k zastavení palby a upuštění od vojenských akcí. Kim Ir-sen rezoluci ignoroval. 27. června byla přijata rezoluce vyzývající členy OSN k poskytnutí pomoci Korejské republice.¹¹⁹ Truman dále zaslal telegram Stalinovi, ve kterém se dožadoval odpovědi na otázku, zda je do akce SSSR zapojeno. Na tuto otázku Stalin odpověděl, že je nevhodné, aby se cizinci pletli do vnitropolitických korejských záležitostí.¹²⁰ Truman, odhodlán Jižní Koreu chránit, již 27. června podnikl kroky k letecké a námořní obraně území, které bylo pod ochranou USA a OSN. OSN schválilo pomoc Korejské republice díky neúčasti sovětského delegáta, který nebyl přítomen, a nemohl tak uplatnit své „právo veta“, kterým SSSR stejně jako všichni členové disponovalo již od vzniku OSN. Důvodem, který vedl k nepřítomnosti sovětského delegáta Jakoba Malika na zasedání OSN, však nebyla Korea, ale dřívější neochota západních zemí k přijetí ČLR, která se stala komunistickou zemí pod vedením Čínského vůdce Maa, do OSN,¹²¹ OSN díky této skutečnosti mohlo pomoc pro Koreu schválit a následující události již byly otázkou politicko-vojenské taktiky.

Velitelem vojsk OSN se stal generál Mac Artur, který dokázal pomocí skvělé taktiky a rychlým protiopatřením zabránit celkové porážce. Již 25. září bylo hlavní město znovu pod kontrolou vojsk OSN, ačkoli před pár dny ještě severokorejské jednotky ohrožovaly poslední opěrný bod Pusan, který leží na samém jižním cípu Korejského poloostrova.¹²² Nebylo by však správné neuvést, že situace již nebyla nadále vážná. Korejská válka popisovaná také jako válka námořní, (např. v díle „Boje na moři“), prověřila velmocenské postavení USA a skutečnost, že ani jedna ze stran fakticky válku nevyhrála, dával tušit, jaké mohutné a odhodlané síly proti sobě v korejské válce a studené válce stojí.

V roce 1953, kdy byla válka po smrti Stalina v podobě dohod o příměří ukončena, skončila tak, jak začala. Korea zůstala rozdělena, Jižní Korea dosáhla velmi skrovných územních zisků a ani jedna země si nezískala všeobecné mezinárodní uznání.¹²³ S tichou podporou Sovětského svazu (zásobování výzbrojí) a podporou ČLR, která se bojů o Koreu také v jisté míře zúčastnila v podobě Dobrovolnické armády, která již svým názvem měla naznačovat, že ČLR oficiálně není do války angažována,

¹¹⁹ Makowski A., Kubiak K., *Korea 1950 – 1953 Boje na moři*, Naše vojsko, s.r.o., Praha 2004 s. 20

¹²⁰ Catchpole B., *Korejská válka 1950–1953*, Jiří Buchal – BB art, s.r.o., Praha 2003 s. 19

¹²¹ Catchpole B., *Korejská válka 1950–1953*, Jiří Buchal – BB art, s.r.o., Praha 2003 s. 19

¹²² Litera B., *Studená válka (mezinárodní vztahy 1945–1963)*, nakladatelství a vydavatelství H&H, Praha 1993, s. 42

¹²³ Catchpole B., *Korejská válka 1950–1953*, Jiří Buchal – BB art, s.r.o., Praha 2003, s. 322.

mohl Kim Ir-sen odolávat mohutnému nátlaku vojsk OSN tak dlouhou dobu.¹²⁴ Přesto bylo zřejmé, že kdyby se válka rozšířila o další strany, byla by otázka vítězství OSN velmi sporná, nemluvě o osudu celého lidstva, pokud by bylo přikročeno k jaderným opatřením.¹²⁵

Korejská válka však přinesla americké armádě novou zkušenost. Dosud jako jediná ze všech válek nebyla tato válka ukončena vítězstvím, ale patem na 38. rovnoběžce. Neúspěchy Spojených států na dálném východě byly dalším podnětem ke vzniku maccartismu, který se zabýval hledáním viníků a zrádců a trval více než jeden rok.¹²⁶ Nejdůležitějším poučením z Korejské války však byla skutečnost, že ani jedna ze supervelmocí nehodlala ze svých základních principů nikterak slevit, ale také nebyla ochotna vstoupit do otevřeného střetu. Byl zvolen tzv. způsob války v zastoupení, která měla také mnoho nevýhod. Pro strategickou rovnováhu sil konec války znamenal jasný impuls k novému zbrojení a zesilování svých pozic kdekoli ve světě. Další jistotou vzešlou z tohoto období je skutečnost, že se vytvořila rovnováha strachu, a že tato rovnováha byla uznána.¹²⁷ Omezená lokální válka v Koreji stála téměř 5 milionů lidských životů.¹²⁸

Po vzoru Stalina pak vybudoval Kim Ir-sen nad 38. rovnoběžkou stalinistický stát s kultem osobnosti a po jeho smrti v roce 1994 nastoupil do čela státu jeho syn Kim Čong-il, který je v čele KLDK dosud.

8 DÉTENTE I

Po smrti J. V. Stalina v březnu 1953 se dalo očekávat, že v mezinárodních vztazích dojde k zásadním změnám. Celý svět v napětí očekával, kterým směrem se mezinárodní politika SSSR, ovlivněná vnitropolitickou situací, vydá. K zásadním změnám však nedošlo jen v SSSR. Naději v oteplení vztahů také umocňoval nástup

¹²⁴ Makowski A., Kubiak K., *Korea 1950–1953 Boje na moři*, Naše vojsko, s.r.o., Praha 2004 s. 21

¹²⁵ Luňák P., *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Nakladatelství Libri, Praha 1997, s. 126

¹²⁶ Litera B., *Studená válka (mezinárodní vztahy 1945-1963)*, nakladatelství a vydavatelství H&H, Praha 1993, s. 44

¹²⁷ Bradley F.N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 89

¹²⁸ Nálevka V. *Světová politika ve 20. století II*. Nakladatelství Aleš Skřivan ml. Praha 2000, s. 51

D. Eisenhowera do funkce prezidenta USA, který byl po dvaceti letech prvním reprezentantem Republikánské strany v Bílém domě.¹²⁹

Ti, co přišli po J. V. Stalinovi, řešili dva naléhavé úkoly. Nadále upevňovat mocenské postavení SSSR a pokusit se jednáním dostat ze slepé uličky, ve které se SSSR ocitlo, např. v případě války v Koreji.¹³⁰ Toto období však bylo poněkud dlouhé a trvalo od roku 1953 do roku 1958, kdy se s konečnou platností dostal k moci N. Chruščov, který na 20. sjezdu KSSS v březnu 1956 odsoudil ve svém světoznámém projevu Stalina za zločiny a za vytváření kultu osobnosti, a tím dal najevo odklon od čistě stalinistické cesty.

Z toho, co bylo uvedeno, však nelze usuzovat, že studená válka skončila. Eisenhowerova administrativa řešila počátkem roku problematiku Indočíny a vnitropolitické boje uvnitř Sovětského svazu nevnášely do mezinárodní situace mnoho klidu. O řadě otázek se například jednoduše nedalo jednat a důsledky Chruščovova protistalinistického projevu na sebe nenechaly dlouho čekat. Přesto bylo i v tomto „meziobdobí“ učiněno mnoho politických rozhodnutí. Především díky přímému nástupci J. V. Stalina, G. Malenkova, který díky své politické linii směřující k zmírňování mezinárodního napětí, dokázal nastolit období, u něhož se později ujalo označení „détente“ (zmírnění napětí), a ve kterém se snažil pokračovat i Chruščov.¹³¹ Za vedení G. Malenkova byla ukončena válka v Koreji, bylo obnoveno mnoho diplomatických styků a G. Malenkov prohlásil, že SSSR nastoupil cestu nových vztahů s ostatními komunistickými zeměmi, především pak s Čínou a Jugoslávií, které byly sice komunistické, ale v podstatě nezávislé na vedení SSSR. Tato a jiná prohlášení, která měla přivodit příznivější mezinárodní posuzování SSSR, avšak způsobila, že uvnitř sovětského bloku docházelo k revoltám a snahám jednotlivých států o odtrhnutí z komunistického bloku. Jako příklad lze uvést masové povstání ve východním Německu 17. června 1953 a vzbouření občanů ČSSR v Plzeňském regionu téhož roku. K obdobným nepokojům došlo v Polsku, Rumunsku a Maďarsku – zde bylo potlačení reformního hnutí největší a bylo ukončeno s tisícovými ztrátami na životech. Západ na tyto události nereagoval z důvodů silných problémů v Suezském průplavu a nechal maďarské povstání bez pomoci. Tím bylo všem satelitům dáno na vědomí, že jsou ve snahách o vymanění se z područí Moskvy samy.

¹²⁹ Litera B., *Studená válka (mezinárodní vztahy 1945-1963)*, nakladatelství a vydavatelství H&H, Praha 1993, s. 46

¹³⁰ Bradley F.N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 90

¹³¹ Bradley F.N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 91

Přes tyto revolty a vzbouření došlo k ještě silnějšímu sjednocení sovětského bloku a roku 1955 byla otázka bezpečnosti komunistického tábora vyřešena vytvořením Varšavské smlouvy, která byla odpovědí a protipólem přijetí Německé spolkové republiky do NATO.

Jakkoli se mohlo zdát, že se SSSR zmítá ve vnitropolitických bojích o moc, západ nepolevoval ve svých snahách o zadržení rozšiřování komunistické ideologie a tím situaci v mezinárodních vztazích také mnoho nezjednodušoval. USA například bedlivě sledovaly dění v Indočíně, kde probíhaly boje Francouzů s Vietnamským Viet Minhem již od roku 1946. V roce 1954 převzaly USA plnou iniciativu a odpovědnost za bezpečnost a stabilitu jihovietnamského prostoru, který vznikl na základě podepsaných smluv ze dne 21. července 1954. V září 1954 Američané realizovali projekt jehož výsledkem bylo založení Obranné organizace pro jihovýchodní Asii (SEATO).¹³² V této části světa tedy vnikaly podmínky pro pozdější vojenský střet tzv. Vietnamskou válku.

Naopak pokusem o zmírnění studené války bylo setkání „východu a západu“ při vrcholné schůzce USA, SSSR, Velké Británie a Francie v Ženevě ve dnech 18. až 23. července 1954, kdy se mimo jiné setkali prezident Eisenhower spolu s premiéry A. Edenem a E. Faurem s předsedou vlády Bulgatinem a tehdejším prvním tajemníkem Chruščovem. Cílem tohoto vrcholného zasedání, bylo jednání o Indočíně a o Koreji. a tím i o zmírnění napětí mezi SSSR a USA. Této konferenci předcházelo setkání ministrů zahraničí čtyř velmocí v Berlíně na přelomu ledna a února 1954, kde probíhaly diskuse o německé otázce. SSSR však nebylo ochotné v otázce Německa nechat svou východní část Německa západu, k čemuž by po západem navrhovaných svobodných volbách jistě došlo, a tím Sovětský svaz zabránil procesu uvolňování vztahů a případnému ukončení studené války. Obě strany nadále daly přednost pokračování studené války před pro ně nepříjemnými ústupky.

Obě strany si však jisté uvolnění napětí přály a příští schůzka na nejvyšší úrovni, která měla řešit mezinárodní napětí, se měla konat 15. května 1960 v Paříži. Ta však byla N. Chruščovem odložena po dramatickém průběhu aféry s americkým špionážním letadlem U-2, které bylo 1. května 1960 sestřeleno nad územím SSSR a za které Chruščov požadoval osobní omluvu amerického prezidenta Eisenhowera.¹³³ Chruščov

¹³² Nálevka V. *Světová politika ve 20. století II.* Nakladatelství Aleš Skřivan ml. Praha 2000, s. 145

¹³³ Bradley F.N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 94

dále prohlásil, že o Německu bude jednat až s příští americkou administrativou.¹³⁴ Je nutné dodat, že špionážní letadla prolétala nad Sovětským územím pravidelně, a tato skutečnost byla všeobecně mezi politickými špičkami známa. SSSR podalo jen několik protestů, ale z důvodů národní hrdosti tento problém odkládalo, protože až dosud nemělo na zabránění průletů amerických špionážních letadel technologické prostředky a vedení SSSR nebylo ochotno tuto skutečnost veřejně přiznat. Díky špionážním průletům legendárního U-2 se mohli vrcholní představitelé USA přesvědčit, že tvrzení N. Chruščova o síle SSSR jsou značně nadsazená a nezakládají se na reálných možnostech Sovětského svazu. Toto vědomí dovolovalo USA zaujímat při řešení krizí neústupné postoje, jako například při řešení druhé Berlínské krize nebo krize Kubánské.

9 DRUHÁ BERLÍNSKÁ KRIZE

Rozdělené Německo hrálo v průběhu vývoje studené války vždy důležitou roli. Neutralizace Německa se zdála být nemožná, a tak se SSSR snažil alespoň legalizovat své zisky ve východní německé části. Samo o sobě by sjednocení či rozdělení Německa bylo obtížné politicky uspokojivě vyřešit. Existoval však ještě jeden problém, který byl v otázce Německa pomyslným jablkem sváru. Tímto problémem bylo stále bývalé hlavní město předválečného Německa – Berlín, který se mělo stát prostředkem k dosažení Chruščovových politických cílů.

Počátek druhé Berlínské krize lze nalézt roku 1958, kdy 10. listopadu Chruščov ve snaze konečně uzavřít a ukončit politické boje o toto město prohlásil: *„Zjevně také nadešel čas, aby signatáři Postupimské dohody (...) vytvořili normální situaci v hlavním městě Německé demokratické republiky. Sovětský svaz by ze své strany suverénní Německé demokratické republice odevzdal ty funkce v Berlíně, které jsou dosud vykonávány sovětskými orgány (...) Ať Spojené státy, Francie a Británie samy dosáhnou dohody s NDR, jestliže mají samy zájem na jakýchkoli otázkách týkajících se Berlína. Pokud jde o Sovětský svaz, bude svatě ctít své závazky spojence Německé demokratické republiky.“*¹³⁵ Toto prohlášení, byť by na první pohled mohlo vypadat nevinně, znamenalo jediné: Pokud se západ nestáhne z Berlína, předá SSSR ochranu nad

¹³⁴ Reiman M., Luňák P., *Studená válka, sovětské dokumenty v českých archivech 1954–1964*, Nakladatelství Doplněk, Brno 2000, s. 418

¹³⁵ Taubman W., *Chruščov – člověk a jeho doba*, BB/ art, s.r.o., Praha: 2005, s. 395 použít ze zdroje Kruschev, For Victory, str. 738

přístupovými cestami do Berlína NDR. NDR by pak zablokovala cesty, a pokud by bývalí spojenci chtěli řešit problém vojensky, bude SSSR jakýmkoli prostředky, NDR bránit. Druhým projevem proneseným dne 27. listopadu 1958 Chruščov celou situaci ještě vyhrotil. „Učinili jsme mnoho kroků ke snížení napětí. Západní mocnosti však chtějí napětí donekonečna prodlužovat, a ne ho odstranit. Západní Berlín se stal jakýmsi zhoubným nádorem. Proto se Sovětský svaz rozhodl provést určitý chirurgický zákrok, jak je to vysvětleno v osmadvacetistránkové nótě, odevzdané dnes dopoledne západním velvyslancům.“¹³⁶ Tato nota obsahovala ultimátum: Buď západní mocnosti do šesti měsíců podepíší mírovou smlouvu a dají souhlas k přeměně Západního Berlína v demilitarizované „svobodné město“, nebo Sověti předají kontrolu nad přístupem do něj Německu východnímu.¹³⁷

Chruščov ve své rozehrané hře o Berlín, kterou započal bez řádného a uváženého prodiskutování s poradci, předpokládal, že Západ nebude riskovat jaderný konflikt kvůli tak malému území, a on si bude moci připsat tak důležité mezinárodní vítězství, které by mu přineslo tolik potřebnou politickou prestiž na domácí i zahraniční scéně. Chruščov byl také mimo jiné veden obavami z jaderných zbraní v rukou Německa, a rozpoutal tak krizi především ve snaze přitlačit Západ k jednání za sobě výhodných podmínek.¹³⁸ Vycházel z přesvědčení, že USA jsou momentálně technologicky pozadu, a tuto domněnku předkládal novinářům či politikům při každé příležitosti. Největším Chruščovovým trumfem bylo nedávné úspěšné vypuštění sovětské kosmické lodi, která dopravila na oběžnou dráhu sondu Sputnik. Pro USA to byl skutečný šok, umocněný neschopností USA dosáhnout v krátkém časovém období stejného úspěchu, a Chruščov z této americké frustrace chtěl dosáhnout co možná největšího politického profitu. Proto v květnu 1959 započaly mezi ministry zahraničí USA, SSSR, Francie a Velké Británie několikaměsíční rozhovory o německé otázce v Ženevě. Byly v jistém smyslu výměnou za to, že Chruščov pozastavil platnost šestiměsíčního ultimáta.¹³⁹

Ke konečnému zrušení ohrožení, které s sebou Chruščovovo ultimátum přineslo, došlo až při jednání Chruščova s Eisenhowerem při vrcholném jednání na území

¹³⁶ Taubman W., *Chruščov – člověk a jeho doba*, BB/ art, s.r.o., Praha: 2005, s.396

¹³⁷ Lítera B, *Studená válka (mezinárodní vztahy 1945 -1963)*, nakladatelství a vydavatelství H&H, Praha 1993, s. 46

¹³⁸ Reiman M, Luňák P, *Studená válka, sovětské dokumenty v českých archivech 1954–1964*, Nakladatelství Doplněk, Brno 2000, s. 415

¹³⁹ Reiman M, Luňák P, *Studená válka, sovětské dokumenty v českých archivech 1954–1964*, Nakladatelství Doplněk, Brno 2000, s. 415

Spojených států v roce 1959, kde na závěr pobytu došlo k ústní dohodě Chruščovova a Eisenhowera. Tato dohoda byla založena na tom, že obě strany sice nevydají žádné písemné vyjádření k ukončení Berlínské krize, ale Eisenhower vydá ústní prohlášení do médií, které Chruščov ani nevyvrátí a ani ho nepopře. Tím bude zachráněna tvář obou a dále pak národní hrdost obou zemí.¹⁴⁰ Tím tedy byla neformálně Berlínská krize ukončena a problém byl odsunut na pozdější dobu.

Prozápadně orientované NSR bylo o mnoho rozvinutější a NDR bylo první v řadě, které si tento fakt citelně uvědomovalo. Velmi citlivým místem NDR pak bylo právě hlavní město Berlín, které bylo stále rozděleno na sektor východní a západní. S trochou nadsázky se dá říci, že „západní“ Berlín byl jakousi výkladní skříní západu demonstrující prosperitu a sílu demokracie.¹⁴¹ Díky tomuto „hospodářskému zázraku“, jak je období rozvoje poválečné západní Evropy označováno, docházelo k masivnímu odlivu lidských zdrojů z NDR do NSR. Miliony lidí, mezi nimi mnoho mladých a kvalifikovaných pracovních sil, využívalo systém dvojí vlády v Berlíně k tomu, aby opustili NDR. Tento problém, důkaz nefunkčnosti komunistického hospodářství, byl pro vládu NDR v čele s Waltrem Ulbrichtem tak palčivý, že žádala Moskvu o řešení situace. Proto dne 13. srpna 1961 byl realizován rozsáhlý a až do okamžiku své realizace utajovaný plán, ve kterém došlo k výstavbě tzv. Berlínské zdi, která znemožnila unikání východních Němců do sektoru západního.¹⁴² Stovky dělníků a vojáků stavěly nejprve hráz z ostnatého drátu a později betonovou zeď, která byla svérázným řešením zabraňujícím odlivu pracovních sil na západ. Západní svět byl tímto řešením zaskočen, ale musel toto jednání strpět. Západ reagoval jen verbálně a do Berlína přemístil několik jednotek spolu s velitelem amerického sektoru z doby blokády v letech 1948 – 1949, generála Lucia Claye.¹⁴³ Tato zeď, která vyrostla ze dne na den, však byla mnohokrát použita v propagandě proti východu a stala se symbolem nesvobody a hospodářské nevyspělosti komunistického tábora. Příkladem lze uvést slavný projev J. F. Kennedyho pronesený právě u této zdi dne 26. 6. 1963.

¹⁴⁰ Taubman W., *Chruščov – člověk a jeho doba*, BB/ art, s.r.o., Praha: 2005, s. 436

¹⁴¹ Lítera B, *Studená válka (mezinárodní vztahy 1945 -1963)*, nakladatelství a vydavatelství H&H, Praha 1993, s. 59

¹⁴² Muller H., Krieger F. K. , Vollrath H., *Dějiny Německa.*, Nakladatelství Lidové noviny NLN, s.r.o., Praha 1995. s. 377

¹⁴³ Reiman M, Luňák P, *Studená válka, sovětské dokumenty v českých archivech 1954–1964*, Nakladatelství Doplněk, Brno 2000, s. 422

10 KUBÁNSKÁ KRIZE

Kuba, stejně jako ostatní státy na západní polokouli, spadal do sféry vlivu USA již od roku 1823, kdy Monroeova doktrína opravňovala Spojené státy k doзору nad celou oblastí s odůvodněním, že ji bude chránit před evropskou hrabivostí.¹⁴⁴ V roce 1934 Roosevelt tuto doktrínu oficiálně zrušil, ale USA si vždy osvojovaly právo být dozorcem nad tímto teritoriem.¹⁴⁵ 10. března 1952 se seržant Fulgencio Batista pomocí převratu chopil bez americké součinnosti na Kubě moci. USA Batistu v zápětí uznaly a poskytly mu pomoc. Batistova legitimita byla však zpochybněna šestadvacetiletým právníkem Fidelem Castrem, který podal žalobu u kubánského soudu. Soud žalobu zamítl a Castro se svými stoupenci začal připravovat politické a vojenské vystoupení proti Batistovu režimu.¹⁴⁶ Po dlouhotrvajícím úsilí se Fidel Castro zmocnil hlavního města Havany a 3. ledna 1959 převzal moc. Vláda spojených států čtyři dny po Castrově úspěchu nový režim na Kubě uznává.¹⁴⁷

Zpočátku byla Kubánská revoluce v Moskvě přijata vlažně. Už od dob Stalina se na Latinskou Ameriku i na ostatní třetí svět pohlíželo jako na vedlejší scénu. V rámci ideologického boje však revoluce v této oblasti mohla mít pro komunismus vítané výhody. Moskva a Havana se během let 1960 až 1961 stále více sblížovaly a podepsaly důležité dohody o vzájemných obchodech a hospodářské pomoci ze strany SSSR. Dohody byly uzavřeny také díky faktu, že Castro i jeho bratr Raul doslova okouzlili některé politické předáky SSSR svými revolucionářskými postoji.

USA v obavě před možnými problémy s Castrovým režimem a z obavy, že se komunismus rozšíří do celé oblasti, podnikly v dubnu 1961 nevydařený útok v Zátocě svini, který byl Castrovcem odražen a zlikvidován.¹⁴⁸ Po tomto nezdařeném útoku (který stejně jako otázka Vietnamu Kennedyho sužoval) Spojené státy plánovaly tajné akce, které zahrnovaly sabotážní přepady, Castrovu likvidaci a novou invazi, která měla být realizována v říjnu 1962.¹⁴⁹

Chruščovovi bylo jasné, že Kuba nemůže odolávat tlakům a útokům ze strany USA nijak dlouho, i když měla podporu ze strany SSSR. Proto Chruščov nejprve prosadil rozšířenou vojenskou pomoc Kubě, která měla nejen pomoci fyzicky, ale měla

¹⁴⁴ Johnson P., *Dějiny 20. století*, IMPRIA, Praha 1991, s. 601

¹⁴⁵ Johnson P., *Dějiny 20. století*, IMPRIA, Praha 1991, s. 602

¹⁴⁶ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 113

¹⁴⁷ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 115

¹⁴⁸ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 116

¹⁴⁹ Taubman W., *Chruščov – člověk a jeho doba*, BB/ art, s.r.o., Praha: 2005, s. 528

také za úkol odstrašit USA od podobných útoků, jaký se udál v Zátocě svinií. Je nutné dodat, že Chruščov byl pod tlakem ze strany USA, které nejen že nehodlaly polevit v otázce problematického Berlína, ale navíc rozmístily jaderné rakety i do oblastí Británie, Itálie a Turecka, a tím přímo ohrožovaly SSSR. Nebyly to ovšem jen Spojené státy, kdo vyvíjel na Chruščova nepříjemný tlak. Byla to také Čína, která vyčítala Chruščovovi přílišnou shovívavost v postojích vůči Západu v otázkách Berlína, Kuby a jiných oblastí.¹⁵⁰ Proto se Chruščov ve snaze o získání co možná největších výhod a politické prestiže u komunistických vůdců rozhodl k riskantnímu kroku nainstalování jaderných zařízení na Kubě. Tento plán začal realizovat i přes několikeré varování svých nejdůvěrnějších poradců, kterým bylo jasné, že instalace raket středního a dlouhého doletu v karibské oblasti nemůže být ze strany USA akceptovatelná.¹⁵¹ Přes tato varování došlo k předání požadavku o nainstalování jaderných zařízení Castorovi a po jeho souhlasu byl s konečnou platností odsouhlasen i politickým vedením SSSR.¹⁵² K doložení jednoho z důvodů, proč Chruščov zvolil tento riskantní plán, lze uvést jeho prohlášení: „*Američané poznají, jaké to je, když na vás míří nepřátelské rakety; udělali jsme jen to, že jim necháme ochutnat jejich vlastní medicínu.*“¹⁵³

Tajný plán SSSR na vybudování odpalovacích ramp na Kubě byl prozrazen 29. srpna 1962, kdy americký výzvědný letoun U-2 pořídil sérii výzvědných snímků pořizovaných nad kubánským územím, které bezpečně potvrdily výstavbu odpalovacích stanovišť raket středního a dlouhého doletu.¹⁵⁴ Pro americkou administrativu znamenala tato skutečnost hluboký šok, který ostřeji uvažující politiky a generály vedl k vznesení požadavku o okamžitý vojenský zásah. Oleje do ohně přiléval i samotný Chruščov, který spolu se sovětským velvyslancem v USA Gromykem neustále ujišťoval americkou administrativu, že Sovětský svaz žádné akce tohoto typu neplánuje. Kennedy se tajně scházel s Výkonným výborem rady národní bezpečnosti – ExComm a společně s jeho členy se snažil co nerychleji nalézt řešení. Návrhy se pohybovaly od již zmiňovaného útoku na Kubu v podobě leteckého drtivého náletu spojeného s invází až po nejmírnější variantu blokádu Kuby. Toto období tajných schůzek a jednání trvalo do 22. října 1962, kdy Kennedy promluvil k národu.¹⁵⁵ V tomto televizním projevu

¹⁵⁰ Taubman W., *Chruščov – člověk a jeho doba*, BB/ art, s.r.o., Praha: 2005, s. 535

¹⁵¹ Taubman W., *Chruščov – člověk a jeho doba*, BB/ art, s.r.o., Praha: 2005, s. 536

¹⁵² Taubman W., *Chruščov – člověk a jeho doba*, BB/ art, s.r.o., Praha: 2005, s. 400

¹⁵³ Gaddis L. J., *Studená Válka*, Nakladatelství Slovart, s.r.o., Praha 2006 s. 77 Zdroj: Taubman: Khrushev str. 537

¹⁵⁴ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 116

¹⁵⁵ Taubman W., *Chruščov – člověk a jeho doba*, BB/ art, s.r.o., Praha: 2005, s. 554

odsoudil jednání Kuby a SSSR a vyhlásil námořní karanténu Kuby, která, jak tehdy řekl, „*bude trvat tak dlouho, dokud Sověti své rakety SS-4 a SS-5 z ostrova nestáhnou*“.¹⁵⁶ Označení karantény mělo signalizovat Chruščovovi, že se Spojené státy prozatím neuchylují k válečnému aktu, ale k aktu selekce provozu námořních lodí, a dávají tak SSSR možnost různých variant a postupů od zahájení jaderné války, až po mírové urovnání krize.¹⁵⁷ Jako hraniční teritorium pro karanténu bylo ExComm určeno pásmo v rozsahu 800 mil od kubánských břehů, aby prostor nebyl dosažitelný pro kubánské stíhače. Vzhledem k faktu, že této hranice bylo v době vyhlášení karantény skoro dosaženo plavidly SSSR směřující s nákladem raket do kubánských vod, rozhodl Kennedy tuto hranici zmenšit na 500 mil a poskytl tak Chruščovovi větší prostor na zareagování.¹⁵⁸

V době Kubánské krize, která se již rozběhla naplno, bylo uvedeno do bojové pohotovosti veškeré letectvo spojených států a poté, co bylo světu Kennedym oznámeno, že USA nehodlají za žádných okolností ustoupit v otázce Kuby, také letectvo a raketové sbory v SSSR. Spolu se SSSR byly uvedeny do bojové pohotovosti i armády satelitních států Sovětského svazu. USA na jihu svého území shromáždily největší uskupení amerických ozbrojených sil od Korejské války a po celou dobu Kubánské krize byly ve vzduchu bojové letouny s nákladem nukleárních bomb, které tankovaly ve vzduchu a byly připraveny k útoku na Sovětský svaz. Dále byly uvedeny v pohotovost veškeré posádky v Evropě z obavy před případnou odvetnou blokádou Berlína. Jak Chruščov, tak Kennedy byli vystaveni obrovskému tlaku, a navíc tyto vypjaté okamžiky doprovázely další události, které celou situaci ještě vyhrocovaly.

V den, kdy se sovětské lodě naložené vojenským a jiným materiálem nebezpečně přibližovaly k hranici karantény a nebylo jasné jak vše proběhne, byla prvním momentem, který mohl spustit jadernou válku, událost ze dne 27. října 1962, kdy do sovětského prostoru nad Čukotkou zabloudil americký letoun U-2. Byl sovětskými piloty pronásledován, ale podařilo se mu opustit sovětský vzdušný prostor, aniž by na něj byla zahájena palba. Kdyby se nejednalo o skutečně odlehlou a strategicky bezvýznamnou oblast, mohla být kvůli tomuto incidentu spuštěna nukleární válka.¹⁵⁹ Druhá událost se stala ve stejný den v kubánském vzdušném

¹⁵⁶ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 119

¹⁵⁷ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 335

¹⁵⁸ Kennedy F. R., *Třináct dní*, Nakladatelství Paseka, Praha 1999, s. 31

¹⁵⁹ Bradley F.N.J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 120

prostoru, kdy letoun U-2 byl sestřelen Sověty, ale na přímý rozkaz Castra, který rozhodnutí učinil bez příslušné konzultace s Moskvou. Právě tento incident byl jedním z rozhodujících faktorů, který ho později přiměl dát pokyn ke stažení lodí směřujících ke kubánským břehům.¹⁶⁰

Mezi USA a Moskvou probíhala po celou dobu krize písemná komunikace a k výměně informací docházelo také prostřednictvím velvyslanců a jiných komunikačních kanálů. Právě těchto jiných komunikačních cest bylo využito při konečné domluvě mezi Chruščovem a Kennedym. Robert Kennedy, pověřený svým bratrem J. F. Kennedym, přislíbil stažení amerických raket z Turecka. Chruščov se snažil tuto dohodu domluvit písemnou formou, ale to se mu nepodařilo.¹⁶¹

27. říjen 1962 byl tedy nejvypjatějším dnem celé krize. Sovětské lodě se přiblížily na vzdálenost jen několika mil od již zmiňované hranice karantény. Americká flotila byla připravena a velení s napětím očekávalo, jak se situace vyhrotí. Pokud by sovětské lodě hranici 500 mil překročily, byla by americká strana nucena zasáhnout a lodě zastavit. Tento akt by byl přímým konfliktem, který by mohl být použit jako záminka k odvetným akcím, například v Berlíně. V 10.25 dostal Kennedy depeši, ve které ho námořnictvo informovalo, že část lodí se zastavila a část se otočila a směřuje k Sovětskému svazu.¹⁶² Sovětský svaz přislíbil stažení raket z Kuby.

Kubánská krize dala na jedné straně impuls k novým závodům ve zbrojení, na druhé straně přispěla svoji „hrůzností“ ke zmírnění mezinárodního napětí a bylo učiněno mnoho kroků, které by podobné konflikty usnadnily řešit či jim přímo předcházely. Mezi nejznámější opatření patřila červená linka mezi SSSR a USA, dále přijatá rezoluce zakazující rozmístování jaderných zbraní do kosmického prostoru nebo smlouva zakazující jaderné zkoušky v ovzduší. O Kubánské krizi existoval rozšířený mýtus o americkém vítězství a úspěchu. Ve skutečnosti na Kubánské krizi SSSR a Kuba vydělaly. Nejen, že byl Castrův režim zachráněn, ale navíc Chruščov skutečně podle tajné dohody dosáhl stažení raket z Turecka a částečně z i Itálie a Velké Británie.¹⁶³

Kdo však skutečně vyhrál? S jistotou lze tvrdit, že nejvíce na Kubánské krizi vydělalo lidstvo jako celek, a proto nejdůležitějším signálem, který Kubánská krize poskytla celému světu, byl fakt, že při rozpoutání jaderné války neexistuje jediné místo na planetě, které by zůstalo ušetřeno od následků takové války a že konflikt dvou států,

¹⁶⁰ Taubman W., *Chruščov – člověk a jeho doba*, BB/ art, s.r.o., Praha: 2005, s. 565

¹⁶¹ Taubman W., *Chruščov – člověk a jeho doba*, BB/ art, s.r.o., Praha: 2005, s. 570

¹⁶² Kennedy F. R., *Třináct dní*, Nakladatelství Paseka, Praha 1999, s. 33

¹⁶³ Johnson P., *Dějiny 20. století*, IMPRIA, Praha 1991, s. 609

byť velmocí, by byl totálně zničující pro veškerý život. Potvrdila se tak myšlenka Kennedyho ministra obrany Roberta McNamary, který přišel v roce 1961 s novou koncepcí zaručeného zničení (MAD - Mutually assured destruction), která vycházela z přesvědčení, že existují-li dvě velmoci disponující silou takového rozsahu, že zničí protistranu a zároveň bude sama zničena, nebude ani jedna ze stran ochotna do takového vojenského střetu vstoupit, protože by neměl žádný smysl.

11 VIETNAMSKÁ VÁLKA

Vietnamská válka byla dědictvím z dob koloniální éry. Před druhou světovou válkou měla kolonie většina vyspělých Evropských zemí. Mezi těmito státy byla také Francie, která si kolonizovala oblast dnešního Vietnamu. Z koloniálního problému se však postupem času stala otázka zadržování komunismu a snahy USA o zachování americké prestiže. Byla to další oblast, která byla zavlečena do soupeření mezi Západem a Východem, i když ve srovnání s jinými krizemi, jako byly kubánská nebo berlínská, byla situace ve Vietnamu vždy považována spíše za okrajovou záležitost.¹⁶⁴ Je nutné uvést, že vietnamská otázka délkou své existence prolínala do mnoha jiných oblastí týkajících se studené války. Příkladem lze uvést stíženou pozici USA při kritizování SSSR v otázce intervence Maďarska či později okupace ČSSR.

Ve druhé světové válce byla Indočína okupována Japonskem, ale japonská snaha o podrobení tohoto území se setkala s houževnatým odporem. Zvláště odvážní pak byli bojovníci skupiny osvobozeneckého hnutí Viet Minh, podporované OSS (předchůdkyně CIA) v čele s Ho Či Minem, jehož cílem bylo obnovit nezávislou republiku v Indočíně.¹⁶⁵

Po ukončení druhé světové války se Francouzi vrátili se záměrem pokračovat v koloniální politice, avšak Viet Minh se proti tomuto záměru postavil a Ho Či Min 2. září 1945 vyhlásil Vietnamskou demokratickou republiku a stal se jejím prezidentem. Od 11. září 1945 okupovali severní část Vietnamu Číňané a 13. září 1945 začaly obsazovat území z jihu britské jednotky. Po jednání předal správu nad Vietnamským územím ležícím jižně od 16. rovnoběžky britský Generál D. D. Gracey dne 9. října 1945

¹⁶⁴ Johnson P, *Dějiny 20. století*, IMPRIA, Praha 1991, s. 639

¹⁶⁵ Welsh D., *Úplná historie Vietnamské války*, Nakladatelství Cesty, Praha 1995, s. 6

francouzskému generálovi P. M. Leclercovi.¹⁶⁶ Proto od roku 1946 až do roku 1954 Francouzi spolu se spojeneckými vietnamskými jednotkami a materiální pomocí od USA vedli vleklou válku proti Viet Minhu, který je v roce 1954 porazil v jedné z největších bitev od konce druhé světové války, v bitvě u Dien Bien Phu.¹⁶⁷ V té době probíhalo zasedání v Ženevě, které mělo za cíl mimo jiné, vyřešit otázku v Indočíně. Závěrečné dohody byly definitivně podepsány 21. července 1954. Dohoda byla učiněna v zastavení palby, rozdělení země podobně jako v Koreji na dva samostatné státy, kdy dělící čarou byla určena 17. rovnoběžka.¹⁶⁸

Situace v Indočíně byla od počátku předmětem k jednáním mezi USA a SSSR. Priority obou zemí ležely jinde, ale otázka prestiže a ochrana idejí nedovolovaly velmocím, aby se pomoci svým ideovým spojencům vzdali. Severní Vietnam byl podporován SSSR, Jižní Vietnam nejprve Francií a USA a později přecházel stále více pod kontrolu USA.

Způsob boje, který byl ve Vietnamu založen na partyzánské válce, způsobil Spojeným státům značné problémy, stejně jako neschopnost vstoupit jižním Vietnamcům své hodnoty. V roce 1968 musel prezident Johnson připustit, že v Jižním Vietnamu není jediné bezpečné místo, a to včetně amerického velvyslanectví v Saigonu, ale strach z dominového efektu držel jeho administrativu dál při podpoře válečného snažení v rámci politiky zadržování.¹⁶⁹ Toto prohlášení Johnson učinil i přes usilovnou snahu USA o totální vítězství prostřednictvím náletů s použitím neuvěřitelného množství pum.¹⁷⁰ Ozbrojený konflikt ve Vietnamu trval pro USA od roku 1964 do roku 1975 a skončil porážkou USA díky vleklému stylu založeného na partyzánském způsobu bojů. V roce 1973 byla v Paříži podepsána mírová smlouva, ve které byl Jižní Vietnam potvrzen jako demokratický, ale tato situace se během dvou let kvůli americkým vnitropolitickým problémům (aféra Watergate) zcela změnila a Jižní Vietnam se po ofenzivě započaté v březnu roku 1975 velmi snadno stává 1. května 1975 součástí Severního Vietnamu se vším, co s tím souvisí. Prohra ve Vietnamské válce otřásla americkým sebevědomím a ovlivnila myšlení amerického obyvatelstva natolik, že se v mnohem větší míře začali zajímat o chování svých zvolených zástupců, včetně prezidenta.

¹⁶⁶ Nálevka V., *Světová politika ve 20. století II.* Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha 2000, s. 138

¹⁶⁷ Welsh D., *Úplná historie Vietnamské války*, Nakladatelství Cesty, Praha 1995, s. 8

¹⁶⁸ Nálevka V., *Světová politika ve 20. století II.* Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha 2000, s. 144

¹⁶⁹ Gaddis L. J., *Studená Válka*, Nakladatelství Sloart, s.r.o., Praha 2006, s. 152

¹⁷⁰ Razmond A., *Historie XX. Století*, Nakladatelství Plon, Praha 1996, s. 413

12 DÉTENTE II

První pokusy o nastolení oteplování mezinárodních vztahů byly učiněny již v prvních letech po Stalinově smrti a Američané těmto procesům, kdy oboustranná ochota řešit problémy spojené se studenou válkou převažovala nad rivalitou, dali označení „détente“ a sovětská strana tuto ochotu jednat a dohodnout se označila názvem „mírové soužití“ či „koexistence“.¹⁷¹ Prvním ze sovětského vedení, kdo tyto myšlenky začal prosazovat, byl G. Malenkov, později vystřídaný N. Chruščovem, který myšlenku koexistence začal podporovat také.¹⁷²

Po Kubánské krizi byl zájem velmocí o oteplování vztahů značný. Raketová Kubánská krize ukázala, že je nutné učinit opatření, které by vedlo k mírovému soužití. Ve světě však probíhaly události a také tzv. lokální konflikty a krize, které konečně podepisování dohod a smluv směřujících k ukončení studené války oddalovaly. Druhá polovina šedesátých let a začátek sedmdesátých let byly tedy obdobím politických dohod, podepisování smluv či deklarací zaměřených na odstraňování jaderných zbraní. Tyto akty měly za cíl odstranit všeobecné napětí v mezinárodních vztazích východu se západem a oblastí spadající do sféry vlivu jedné či druhé strany.

Mezi rozhodující momenty, které negativně proces uvolňování studené války ovlivnily, patří atentát na J. F. Kennedyho spáchaný 22. listopadu 1963 a odvolání N. Chruščova v září 1964. Dalšími závažnými událostmi byly čínsko-sovětská roztržka na řece Ussuri, úspěšná Ostpolitik, vpád do Československa, izraelsko-egyptské války, a především válka ve Vietnamu.

Boje ve Vietnamu se staly jakousi brzdou v procesu uvolňování mezinárodních vztahů, ale v srpnu 1968 nastaly i v sovětském bloku komplikace, které mírové dohody posunuly do pozadí. Zatímco USA byly plně zaměstnány ofenzivou, rozpoutanou ve Vietnamu během svátků Tet, došlo ke změně vedení Komunistické strany Československa.¹⁷³ Tato změna ve vedení strany měla dalekosáhlé důsledky a vývoj v zemi směřoval k odstranění stalinistického systému, který stále v Československu existoval. Nové československé vedení žádalo radikální změny nejen v politice, ale také v hospodářství, které bylo na nevalné úrovni. Sovětští vůdci Brežněv – Kosygin – Podgornij a vládnoucí politbyro nejprve proti čistkám ve vedení mnoho nenamítali

¹⁷¹ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 128

¹⁷² Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 91

¹⁷³ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 133

a řešení přenechávali Čechům, ale v průběhu roku 1968 zcela změnili názor, především díky starým československým stalinistickým funkcionářům, působícím stále ve svých funkcích. Tito stalinisti se obávali, že na zvláštním zasedání KSČ svolaném mimořádně na září 1968 budou připraveni o moc a žádali sovětské vedení o intervenci.¹⁷⁴ Protože mělo Československo stále „nezávislou“ armádu, která mohla proti intervenci zasáhnout, vyčkávalo SSSR na vhodný okamžik a analyzovalo, zda intervence do Československa nezpůsobí zásah ze strany NATO. Američané si uvědomili díky své zaměstnanosti ve Vietnamu až příliš pozdě, že by mohlo pomocí Československa dojít k demontáži celého sovětského bloku. Bohužel v procesu rozhodování USA zda poskytnout pomoc, či nikoli, hrál v neprospěch Československa mimo jiné fakt, že ČSSR v masivní míře dodávalo zbraně Vietnamu, a pro tyto a jiné důvody Spojené státy a NATO nechaly Československo svému osudu. V noci z 20. na 21. srpna 1968 pronikly přes československé hranice stovky tisíc sovětských, východoněmeckých, maďarských a bulharských vojáků. Otřesené Československo bylo podrobena a v Moskvě československé komunistické vedení invazi ratifikovalo.¹⁷⁵

Vpád vojsk Varšavské smlouvy zapříčinil, že moskevská nabídka na podepsání smlouvy snižující počty jaderných zbraní a upravující vztahy při jejich používání byla ze strany USA odložena. Moskva však oplatila Spojeným státům stejnou mincí, když upozornila na americkou intervenci ve Vietnamu a poukázala na brutalitu, se kterou se severní Vietnam každodenně setkává.¹⁷⁶ Sovětský zásah do vnitropolitických věcí Československa však SSSR v mezinárodní politice poškodil a postavil ho do situace, ve které SSSR doslova toužil uskutečnit dohodu z USA. Tímto impulsem, který nastolil atmosféru vhodnou pro podepsání smluv „odsuzujících“ studenou válku k mírovému rozuzlení, bylo velmi silné zhoršení vztahů s dalším gigantem na mezinárodní scéně, a to s Čínou. Mezi těmito velmocemi docházelo k otevřeným bojům na hraniční řece Ussuri.¹⁷⁷ Moskva si potřebovala uvolnit ruce, aby se mohla věnovat zajištění hranic s Čínou, která se stávala pro SSSR větší vojenskou hrozbou než samotné Spojené státy.¹⁷⁸

Za Brežněvovy éry se Sovětský svaz stal velmocí stejně silnou, jako byly Spojené státy. Stalo se tak kvůli odlivu neuvěřitelného množství amerických dolarů do

¹⁷⁴ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 134

¹⁷⁵ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 136

¹⁷⁶ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 136

¹⁷⁷ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 137

¹⁷⁸ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 503

vleklé Vietnamské války, která Spojené státy citelně oslabila, a z části rozvojem hospodářství v SSSR, které naopak pozici SSSR posílilo natolik, že v některých druzích zbraní USA předčilo.¹⁷⁹ Proto se SSSR cítilo být USA jednoznačně rovnoprávným partnerem.

Do atmosféry ochoty k přípravě těchto smluv promluvila NSR, která v rámci politické linie zaměřené na odbourávání „politických bloků“ vedla samostatně, a to bez větších zásahů USA, politickou linii „Ostpolitik“. Tato koncepce, která v podobě smluv vyjadřovala rezignaci na dosažení změn v nejbližší budoucnosti, byla ze značné části dílem sociálního demokrata W. Branta.¹⁸⁰ Mezi politické plody tohoto směru patří dohody mezi NSR a NDR, které NDR umožnily vstup do OSN a NDR postavily do pozice suverénního státu. Mezi další významné smlouvy také patří dohody o Berlínu a přístupových berlínských cestách, dokumenty uzavřené s ČSSR směřující ke konečné anulaci Mnichovské dohody, nebo dohody s Polskem, uznávající hranice linie Odra – Nisa.¹⁸¹

Velmocenský summit Brežněva s Nixonem trval od 22. do 30. května 1972 a z historického hlediska byl velmi zásadní. Z rozsáhlého rejstříku témat, která směřovala ke spolupráci obou velmocí, lze uvést například dohody ve sféře obchodu nebo připravení podmínek pro Helsinské setkání 33 zemí Evropy, USA a Kanady. Zásadní rozhovory se také týkaly otázky Vietnamu, kde Nixon požádal Brežněva, aby přiměl Severní Vietnam k pružnějším postojům, které by směřovaly k ukončení války.¹⁸² Všechny tyto dohody pak následně směřovaly k uzavření smlouvy SALT I (Strategic Arms Limitation Talks – SALT), která se týkala omezení strategických zbraní.¹⁸³

SALT I se skládala ze čtyř smluv. Dvě podepsané v září 1971 obsahovaly například dohody týkající se vzájemných kroků, jak předejít jaderné válce. V rámci této dohody pak byla zrekonstruována „horká linka“, která vznikla po kubánské krizi.¹⁸⁴ Na dohodu SALT I navazovaly a od ní se odvíjely další rozhovory a následné dohody o kontrole jaderných zbraní. Moskevská jednání byla také ukončena podepsáním deklarace upravující základní principy vztahů SSSR a USA. „Détente“ bylo skutečností

¹⁷⁹ Gaddis L. J., *Studená Válka*, Nakladatelství Slovart, s.r.o., Praha 2006, s. 177

¹⁸⁰ Hýberová S., *Mezinárodní vztahy po roce 1945*, Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, s. 81s

¹⁸¹ Hýberová S., *Mezinárodní vztahy po roce 1945*, Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, s. 83

¹⁸² Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 505

¹⁸³ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 504

¹⁸⁴ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 140

a v polovině dalšího roku, tzn. 1973, byl Brežněvem a Nixonem, kteří mezi sebou měli dobré vztahy, podepsán blok jedenácti smluv, z nichž se tři týkaly jaderné oblasti.¹⁸⁵

Další fází „détente“ bylo rozhodnutí vytvořit společnou komisi pro mírové využití jaderné energie a domluva obou stran na základních principech dohody o omezení strategických zbraní, která měla dát podnět k rozhovorům směřujícím k podepsání smlouvy SALT II.¹⁸⁶ Bylo dohodnuto další jednání na vrcholné úrovni, které se konalo v roce 1974, avšak toto jednání nepřineslo žádné podstatné změny. V srpnu téhož roku Nixon z prezidentského úřadu odstupuje v důsledku aféry „Watergate“.¹⁸⁷ Toto období nazvané obdobím líbánek mezi USA a SSSR bylo ukončeno a následně přešlo k novému zhoršení mezinárodních vztahů díky novým událostem na mezinárodní scéně. Lze však utvořit závěr, že dohoda SALT I se stala ústředním bodem a trvalým výsledkem „détente“. Za vyvrcholení politiky „détente“ se však považovala Konference 33 hlav evropských států, která se konala koncem července 1975 v Helsinkách.¹⁸⁸

Ačkoli byla v roce 1973 podepsaná smlouva ukončující Vietnamskou válku, v roce 1975 se Severní Vietnam zmocňuje Jižního Vietnamu spolu s rozsáhlými americkými vojenskými zásobami v hodnotě pěti miliard dolarů.¹⁸⁹ Navíc se Laos a Kambodža dostaly do komunistické sféry vlivu, a tím USA byly historicky poprvé, poraženy, pokořeny a v mezinárodních jednáních zeslabeny.¹⁹⁰ K celé pro Američany nepříjemné situaci přibyla i událost, kdy Sovětský svaz využil této situace a intervenoval s použitím kubánských vojsk v Africe.¹⁹¹ Tyto události, které zhoršily vztahy mezi velmocemi, nebyly však jediné. Další konflikty, který ochladily vztahy mezi SSSR a USA, se týkaly krize v Suezském průplavu, kde egyptský nástupce Násira, Anvar Sadat zaútočil na Izrael právě přes Suezský průplav.¹⁹² Do tohoto období také zasáhla hospodářská stagnace USA. Je nutné dodat, že své specifické problémy měla

¹⁸⁵ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 508

¹⁸⁶ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 508

¹⁸⁷ Aféra Watergate, byla rozsáhlá aféra spojená s osobou prezidenta Nixona. Jednalo se o neoprávněně nainstalované odposlechy, které byly nainstalovány do sídla Demokratické strany v komplexu Watergate ve Washingtonu roku 1972. Tento případ oťásl s postavením prezidenta Nixona natolik, že byl nucen rezignovat 9. srpna 1974 na post prezidenta USA.

¹⁸⁸ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 510

¹⁸⁹ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 145

¹⁹⁰ Welsh D., *Úplná historie Vietnamské války*, Nakladatelství Cesty, Praha 1995 s. 6

¹⁹¹ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 510

¹⁹² Gaddis L. J., *Studená Válka*, Nakladatelství Sloart, s.r.o., Praha 2006 s. 180

i Moskva. Problémy se týkaly opětovného přístřežení sporu s Čínou. Hrozba od čínských „soudruhů“ byla natolik vážná, že se sovětské velení muselo zabývat čínskou hrozbou v takovém rozsahu, že plánovalo válečnou obranu, což SSSR citelně oslabovalo, uvědomíme-li si, že toto plánování bylo spojeno s reálnými přesuny vojsk a strategických zbraní do útočných a obranných pozic.

Jakkoli se však vztahy mezi USA a SSSR ochlazovaly či oteplovaly, byl proces détente zahájen, kubánská krize překonána a vůle k podpisům smluv spojených se studenou válkou ve své podstatě nezměněna. Proto byl učiněn souhlas, aby jednání, jež vyústila v Helsinskou konferenci, pokračovala.¹⁹³ Tento helsinský summit, byl uzavřen podepsáním dohody, skládající se z tzv. čtyř košů. V úvodní části deklarace byly uvedeny obecné principy vztahující se k evropské bezpečnosti, spolupráci a k lidským právům. Druhý koš se zabýval hospodářskou a vědeckou spoluprací. Další koš kodifikoval principy mezinárodního pohybu lidí a myšlenek. V tomto koši byly také řešeny otázky spojené se slučováním rodin apod. Závěrečná část obsahovala ustanovení o konání následných konferencí.¹⁹⁴ Studená válka měla období velmi napjatá a přecházela postupně od krizí až k dohodám, které politické ovzduší oteplovaly. Ačkoli po podpisu Helsinské deklarace panoval všeobecný pocit, že studená válka byla ukončena, následující události daly celému světu jasně najevo, že tomu tak není. Studená válka tak přešla jen z jedné fáze do druhé.

13 „STAR WARS“ A KOLAPS SOVĚTSKÉHO SVAZU

Po období zvaném „détente“ se mezinárodní vztahy pozvolna přesunuly do nové studenoválečné fáze. Jednak k tomu přispěly podepsané dohody a deklarace, a jednak nová ochota SSSR vstupovat do imperialistických dobrodružství. Podepsáním smluv SALT I z roku 1972 se Nixon a Brežněv zavázali, že se obě země budou snažit vyvarovat „*pokusů o získání jednostranných výhod na úkor smluvního partnera*“.¹⁹⁵ Obě strany tedy signovaly úmluvu, ve které uznávaly mocenské uspořádání ke dni podpisu smlouvy a nadále se zřekly imperiálních taktik a činů. Dalším velmi citlivým

¹⁹³ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 145

¹⁹⁴ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 510

¹⁹⁵ Gaddis L. J., *Studená Válka*, Nakladatelství Slovart, s.r.o., Praha 2006 s. 180, Zdroj: Department of State Bulletin, 66 (26. června 1972) str. 898-899

momentem, zostřujícím vztahy mezi Moskvou a Washingtonem, byla deklarace signovaná v Helsinkách, kde se Sovětský svaz a jeho satelitní státy zavázaly dodržovat základní lidská práva. Již při podepisování smluv však bylo nad slunce jasné, že státy založené na centrální totalitní politice nemohou tuto část deklarace plnit, protože dodržování lidských práv a svobod vycházelo z demokratického a politického systému.¹⁹⁶ Východní blok dal tedy do rukou západu poměrně pádnou zbraň, kterou západní státy včetně USA ve své propagandě a při mezinárodních jednáních velmi často používaly.¹⁹⁷

Období let 1975 až 1982 do smrti Brežněva pak bylo jednoznačně spojeno se snahou SSSR o rozšíření sféry vlivu a moci. Toto rozšiřování však bylo pro SSSR osudným z ekonomických důvodů, které stále více a více táhly SSSR s jeho gigantickými závazky do ekonomické pasti. Proběhlo mnoho lokálních konfliktů a krizí, které stále více ochlazovaly vztahy mezi USA a SSSR. Posledním dobrodružstvím, do kterého se Svaz sovětských socialistických republik pustil, byla válka v Afghánistánu započatá v roce 1979. Toto pro SSSR nešťastné rozhodnutí, přineslo mnoho změn nejen na mezinárodní scéně, ale i uvnitř sovětského impéria. Tato válka byla považována za jistou obdobu americké účasti ve Vietnamské válce, a ačkoli všichni vojenští stratégové věděli, že obsazení Afghánistánu není v silách žádné velmoci, nedokázali podniknout nic, co by tento pozdější debakl nepřipustilo. Následkem vpádu do Afghánistánu bylo velmi prudké zhoršení mezinárodních vztahů, které vyústilo například v bojkotování olympijských her v roce 1980, omezení dodávek obilí do SSSR a zastavení konečné ratifikace smluv SALT II.

Brežněv i nástupce prezidenta Nixona, Carter, měli zájem na podpisu smlouvy SALT II bez ohledu na zhoršující se vzájemné vztahy.¹⁹⁸ Jednání však z politických důvodů vázla. K formálnímu podpisu smlouvy došlo ve Vídni 18. června 1979, ale konečné ratifikace se smlouva z důvodu vstupu SSSR do Afghánistánu nikdy nedočkala. Jako zajímavost lze však uvést, že ačkoli SALT II byla podepsána jen neformálně, byla oběma smluvními stranami uznávána a dodržována.¹⁹⁹ Pro další vývoj studené války bylo však jedním z nejdůležitějších období, nástup Ronalda Reagana. Tento prezident

¹⁹⁶ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 515

¹⁹⁷ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 511

¹⁹⁸ Vykoukal J., Litera B., Teichman M., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 515

¹⁹⁹ Bradley F. N. J., *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, a.s., Praha 1994, s. 165

USA byl znám svým odporem ke komunismu a zastával velmi vyhraněné názory na boj proti němu. Ve svém projevu z března 1983 dal plnou podporu projektu na vybudování protiraketové obrany umístěné v kosmickém prostoru. Tento program nesl název Strategická obranná iniciativa – SDI. Technologicky zastaralý Sovětský svaz nemohl USA konkurovat v tomto druhu vyzbrojování, protože jeho ekonomika již byla velmi podlomena a tvrdá opatření ze strany USA byla nad jeho hospodářské možnosti. Ačkoli bylo zrealizování jaderného deštníku v podobě umístění meziplanetárních vojenských zařízení na oběžnou dráhu technicky velmi sporné, bylo ze strany SSSR bráno jako velmi nebezpečný jev a tato hrozba společně s mnoha jinými faktory, převážně hospodářského rázu, donutila SSSR k vyslání svého zástupce M. S. Gorbačova, aby zasedl za jednací stůl.

Za poslední fázi studené války lze tedy považovat Gorbačovovu éru, která začala s jeho vstupem do úřadu generálního tajemníka KSSS 11. března 1985. Tento reformátor a nástupce mladší generace nastoupil do nejvyšší funkce SSSR po úmrtí třech svých předchůdců (Brežněv 1982, J. Andropov 1984 a Černěnko 1985), kdy bylo jasné, že je čas ke změnám. Gorbačov převzal zemi v nedobré hospodářské kondici, která se například projevovala ve strategické technologické zaostalosti vůči západu. Gorbačov se již od roku 1986 pouští do politiky, která měla zbavit SSSR zkostnatělého režimu. Zavádí pojem „glasnost“ a začíná i s rozsáhlou „perestrojkou“ socialismu, který odvodil od Leninových závěrů, avšak doložil je novými prvky. Tento nový přístup, ale přivedl SSSR do stavu, který vyústil v rozsáhlou demontáž socialistického bloku. Při jednání ve Finsku 25. až 27. října dal Gorbačov jasně najevo, že bylo skoncováno s Brežněvovou doktrínou, a ujistil svět, že Moskva nebude ve svých satelitech zasahovat. Bylo již nad všechny pochyby, že se studená válka, která byla založena na bipolárním rozložení sil dvou impérií, bortí a je otázkou času, kdy bude ukončena. Konečnou fází studené války byl pak rok 1989. Byla ukončena válka v Afghánistánu a komunistický blok se zhroutil. Do čelních míst jednotlivých bývalých satelitních zemí přicházely nové vlády. Stejně tak, jak byl demontován SSSR, byla rozbita i Berlínská zeď, která jakoby symbolicky ukončila onu éru studené války, která ovlivňovala životy miliónu lidí.

14 ZÁVĚR

Po první světové válce byly učiněny pokusy o uspořádání světa, které by maximálně omezilo snahy jakéhokoli národa v dobovačných ambicích. Byly podniknuty kroky o vytvoření nadnárodní organizace, která by upravovala mezinárodní vztahy, a tím by zabraňovala kterémukoli národu ve válečných expanzivních snahách. Tyto snahy o vytvoření takové instituce vyšly ve své podstatě na prázdno, i když byla vytvořena Společnost národů, která však nebyla funkční. V důsledku hlubokých krizí a nedostatku sociálních programů bylo řadě národů poskytnuto mnoho idejí, které měly zabránit v hospodářských, sociálních a politických výkyvech. Mezi těmito ideologiemi se prosadil začátkem dvacátého století fašismus, komunismus atd.

V Sovětském svazu se k moci po mnohaletém úsilí spojeného s intrikami a odstraňováním svých rivalů dostal J. V. Stalin a svým tyranským přístupem prosazoval tzv. přebudování společnosti s horou. V toto období Stalinovy hrůzovlády umírají miliony sovětských občanů. V důsledku Stalinova politického přístupu dochází již v této době k názorovým rozkolům mezi světem východním a západním. Komunisté, kteří prosazovali znárodňování majetku, centrální hospodářský systém a jednu jedinou politickou stranu spravovanou pracujícím lidem, byli ideově velmi vzdáleni západnímu světu, jehož základy tkvěly v britském a později americkém modelu demokracie. Již v této době lze vystopovat politické střety mezi komunistickým Sovětským svazem a západem. V Německu se 30. ledna 1933 dostal k moci A. Hitler. Ve svém politickém programu nabízel velmi nacionalisticky zaměřený směr spolu s podporou kapitalismu a odsuzováním židovského národa. Svůj systém, stejně jako SSSR, založil na totalitním režimu a brzy bylo z plamenných Hitlerových projevů patrné, že Německo má dobovačné ambice. V USA existoval demokratický systém podporovaný izolacionismem, který vycházel z přesvědčení, že Spojené státy jsou díky vzdálenosti mezi starým a novým kontinentem v relativní bezpečí a politika Evropy by měla zůstat mimo zvláštní zájem USA. Dalším významným státem byla Velká Británie, která díky své imperiální historii byla silnou mocností. Přesto se Francii ani Británii nepodařilo Hitlera umírnit, a Hitler vstupuje do války, avšak paradoxně nejprve napadá Polsko a pak teprve se obrací na západ. SSSR bylo napadeno v roce 1941 i přes písemné „Molotov-Ribentrop“ dohody mezi Německem a SSSR, zaručující přátelství mezi smluvními stranami. V průběhu druhé světové války vstoupily do boje i Spojené státy. Do války byly zavlčeny dříve neslučitelné světy, které se v zájmu přežití spojily

a vytvořily koalici, tzv. „Velkou trojku“, jež zahrnovala SSSR, Velkou Británii a USA. Německo bylo poraženo a Vítěznými mocnostmi v Postupimi roku 1945 rozparcelováno do čtyř okupačních zón. K velké trojce se díky politickým manévřům přiřadila i Francie, a vznikla tak koalice čtyř vítězných mocností. Německo bylo tedy rozděleno na čtyři díly a stejně tak i Berlín, jenž byl umístěn hluboko v sovětské okupační zóně, což se v následujících desetiletích ukázalo jako citlivé místo sporů vyvolávajících krize.

Již za války bylo zřejmé, že poválečná situace nebude jednoduchá. Spojenci stále oddalovali otevření druhé fronty SSSR, a podle Stalina tak nechali SSSR silně krváčet. USA důsledně zatajovaly před SSSR důležité informace o vývoji jaderné bomby v projektu „Manhattan“. Velká Británie prostřednictvím Churchila jednala se SSSR o sféry poválečného vlivu jednotlivých velmocí bez vědomí USA. Docházelo k velmi aktivní činnosti špionážních služeb, a Stalin byl dokonce přesvědčen, že jeho spojenci tajně jednají s jejich úhlavním nepřítelem ve snaze zajistit si dobré poválečné pozice. Navíc přijetí Francie do spolku velmocí, a tím související přidělení její okupační zóny, byl také ve svém důsledku velmi sporný bod, uvědomíme-li si, že následky druhé světové války nesl Sovětský svaz největší a jeho milionové oběti lidských životů byly několikanásobně větší než oběti některých spojenců.

Přesto byl celý svět ponechán v nadějích, že by ke spolupráci tak odlišných systémů mohlo dojít. Ihned po ukončení druhé světové války však docházelo stále více k rozkolům mezi dřívějšími spojenci. SSSR, které bylo zdevastované a akutně potřebovalo pomoci, požadovalo odškodnění v podobě reparací z Německa. USA a Velká Británie tyto dodávky brzdily. USA se podle mínění SSSR nechovaly jako spojenci, když vyžadovaly výměnou za poskytnutí hospodářské pomoci politické ústupky zasahující samotné principy komunismu. Na oplátku SSSR činilo kroky směřující k vytvoření tzv. nárazníkového pásma, které by SSSR zajistilo, že již nebude v budoucnu nikdy napadeno. Vytvoření tohoto pásma však vyžadovalo podrobení mnoha států. Proces, u kterého se ujal označení „stalinizace“, byl spolu s neústupností USA a Velké Británie v hospodářských otázkách roznětkou k ukončení vzájemné spolupráce a spuštění studené války. Je nutné dodat, že Stalin své chování ve svých zónách vlivu podle domluvy s Churchilem považoval zcela za svou věc. Kdykoli mu bylo počínání v jeho zóně vytýkáno, požadoval, aby měl přístup do sféry vlivu Velké Británie, například Řecka.

Stalin tak ihned po válce vytvořil rozsáhlé území, kterému nátlakem vnutil komunistické režimy se vším, co s tím souvisí např. se všemi znaky totalitního politického systému po sovětském vzoru. Přibližně v roce 1946 bylo dřívějším spojenců zřejmé, že nebude možná nejen spolupráce, ale že je znovu v důsledku rozkolu mezi nimi ohrožován světový mír. Proces přeměny od spolupráce v rivalitu byl v celku překotný a již v roce 1948 po „únorovém povstání“ v Československu bylo poprvé Churchillem vysloveno označení „železná opona“. V dalším období odstoupila z pozice velmoci Velká Británie, která díky hospodářskému vyčerpání a nedostatku financí byla nucena uznat, že je hospodářsky závislá na USA. Vzniklo tak bipolární rozdělení světa. Na jedné straně USA a jejich spojenci či státy, které byly na USA závislé, a na druhé straně SSSR, které mělo také svůj blok komunistický. Vzniká tak prostředí vyznačující se silným politickým napětím mezi dvěma základními politickými režimy. Komunismus a jeho centrální hospodářský systém spojený s nesvobodou, byl protikladem demokracie v různých variantách, spojené s volným trhem a poměrně svobodným prostředím. Pro toto napětí, které protklo bezmála celou druhou polovinu dvacátého století, se ujalo označení „studená válka“.

Studená válka ovlivnila miliony životů několika generací. Byl to zápas mezi ideologiemi, které se snažily ovládnout celý svět. SSSR svými imperiálními ambicemi doslova donutil západní svět k politice zdržování, snaže zabránit SSSR v jakémkoli pokusu o další rozšíření jeho vlivu. Nebyl to však jen SSSR, který se snažil o násilné či skryté převraty a přeměny politických systémů na komunistické. Významnou celosvětovou událostí však byla přeměna Číny na ČLR, která se vlastním vývojem a bez přímého vlivu SSSR přeměnila na komunistický stát, který však nebyl pod přímým vedením Moskvy, což Kreml velmi znepokojovalo, a tak i přes proklamované přátelství byly vztahy těchto komunistických států napjaté. Právě tato rivalita byla ve svém důsledku také jakýmsi jazýčkem na vahách mezi komunistickým a demokratickým světem.

V důsledku poválečného uspořádání se vyskytovaly takové státy, které v době ukončení druhé světové války byly dobyty či rozděleny mezi SSSR a USA. Stalo se tedy, že USA a SSSR se nebyly schopny dohodnout na politickém systému, který se v té či oné zemi, ležící pod oběma vlivy, má podpořit. Proto docházelo k jevu, kdy jednotlivé státy jako Korea či Německo zůstávaly rozděleny a rozhodování nad správou těchto států nechtěla ani jedna ze supervelmocí přenechat dobrovolně té druhé.

Prvním velikým bojem o zachování pozic západního světa byla Korejská válka. Začátek tohoto střetu byl v roce 1950 a skončil až po Stalinově smrti v roce 1953. USA zde již v plné míře využily svého postavení supervelmoci a s podporou vojsk OSN podnikly opatření zabraňující Severním, komunisticky orientovaným Korejcům v zabránění Jižní Koreje, která byla pod vlivem USA. Došlo ke krvavé válce, ve které sice SSSR oficiálně nevystupoval jako bojující stát, ale v podobě silné materiální podpory spojené s poradenskou činností způsoboval, že se konflikt prodlužoval. Korejská válka skončila patem, ale byla varováním, že válka mezi supervelmocemi je možná, a poukázala na to, že ani jedna ze stran není ze svých požadavků ochotna ustupovat.

Po válce v Koreji, která, jak již bylo uvedeno, byla ukončena po smrti Stalina, byly učiněny první nesmělé krůčky k oteplení vztahů mezi supervelmocemi. Snahám o narovnání mezinárodních vztahů se v západních zemích používal výraz „détente“. V komunistickém jazyce se těmto pokusům o oteplení vztahů říkalo „koexistence“. Byla uskutečněna setkání na nejvyšších úrovních, která měla za cíl prolomit bariéry ideové nesnášenlivosti, jež by svět mohla uvrhnout do další světové války. Ačkoli byla ochota o narovnání vztahů patrná, nedošlo k zásadním průlomům v postojích obou politických světů. V zásadě se největší spory týkaly poválečného uspořádání Německa a Berlína. Tyto otázky byly spojené s mnoha dalšími navazujícími problémy a prodlužování vyřešení těchto záležitostí dráždilo především SSSR. V důsledku neochoty politicky ustoupit, dochází ke krizím, které nesly název první či druhá Berlínská krize. V podstatě šlo vždy o blokádu přístupových cest, jež byly pro zásobování západní části Berlína životně důležité. V první krizi 1948–1949 byl Berlín skutečně zablokován, avšak USA a západní svět při této krizi obstály a dokázaly zásobovat město pomocí letounů. Ve druhé Berlínské krizi v roce 1960 šlo pouze o ultimátum, avšak kvůli vývoji jaderných zařízení obou supervelmocí byla tato krize v kontextu jaderných zbraní velmi nebezpečná.

V důsledku technické revoluce docházelo k vytváření stále ničivějších zbraní, které již počátkem šedesátých let byly s to zničit veškerý život na planetě, a to ne jednou či dvakrát, ale stokrát či dvěstěkrát. Ačkoli si vrcholní představitelé byli vědomi ničivých potenciálů svých zbraní, docházelo k zastrašování jedné strany druhou jejich použitím. Studená válka se tak dostala ke svému prvnímu vrcholu. Tímto vrcholem byla kubánská raketová krize, která byla opravdovým střetem dvou atomových velmocí. Spory o umístění či zlikvidování sovětských raket v blízkosti floridských břehů nabyly takových rozměrů, že od možného jaderného střetu hlavních aktérů studené války dělily

svět jen minuty. Takto vyhocená krize ukázala všem, že je nutné podniknout kroky směřující k odstranění studené války a že pokud bude narůstat počet jaderných střel a jiných zařízení podobného typu, bude narůstat nebezpečí spuštění války například v důsledku nedorozumění či technické závady. Tyto kroky spojené s bezpečností podniknuty byly a až do roku 1975 se studená válka vyznačovala obdobím ratifikací smluv a deklarácí. Příkladem může být smlouva SALT I či Helsinská deklarace 1973. Bylo však příznačné právě pro studenou válku, že zatímco se politici domlouvali na podmínkách odstranění jaderných zbraní, docházelo v různých částech světa k válkám, které by bez zásahů obou supervelmocí skončily velmi záhy, nebo by k nim nedošlo vůbec. Výsledkem tedy bylo, že existovalo mnoho tzv. „klientů“ obou supervelmocí, kteří bojovali za ideologie jedné či druhé strany. Příkladem lze uvést boje ve Vietnamu, které trvaly od konce druhé světové války až do roku 1975, kdy ve válečném sporu zvítězil komunisticky orientovaný Severní Vietnam. Studená válka tedy procházela podobně jako hospodářské cykly jistým vývojem ochlazování a oteplování, kdy nad vším stál boj o světový názor. Po signování mnoha smluv, které byly ve větší či menší míře porušovány oběma stranami, došlo v osmdesátých letech znovu k citelnému ochlazení mezinárodních vztahů v důsledku vpádu SSSR do Afghánistánu a také řadou zásahů v Africe. Tento boj o komunistické zřízení však byl již pro hospodářsky vyčerpaný Sovětský svaz nad jeho síly. Afghánistán a zásahy po celém světě vyčerpávaly SSSR hospodářsky i politicky. Koncem osmdesátých let, po smrti Brežněva, Andropova a Černěnka, vstupuje na scénu Gorbačov. Tento politik ve snaze ozdravit sovětskou ekonomiku se pomocí reforem doslova dopracoval k rozpadu sovětského impéria. Tímto rozpadem Svazu sovětských socialistických republik a sovětského bloku, včetně rozpadu Varšavské smlouvy, zanikla supervelmoc, která byla protipólem západnímu světu. Tímto rozpadem se rozpadlo i napětí, protože v důsledku hledání vnitropolitických řešení Ruska a jeho bývalých satelitů jednoduše nebyl na politické scéně nikdo, kdo by studenou válku v té podobě, jaká trvala od druhé světové války, vedl. Studená válka skončila velmi rychle. Zdáli je však skutečně historií, se teprve ukáže. USA svou imperiální politiku nezměnily. Jen se intervence podnikají v jiném duchu a pod jinými důvody. Již není nikdo, kdo by ostře protestoval a hrozil odvetnými opatřeními. A kdyby se objevil na mezinárodní scéně stejně silný protivník jako USA, nebyla by studená válka nazpět stejně rychle, jak skončila?

Nový mezinárodní řád, který vznikl po rozpadu SSSR po roce 1989 postavil USA do role největší mocnosti světa, která má v mezinárodní politice jednoznačnou

dominanci. Nebezpečí, které bylo v dřívějších dobách spojené s rivalitou mezi supervelmocemi ustoupilo a na scéně se objevují nové hrozby celosvětové bezpečnosti. V současnosti a podle signálů i v budoucnosti již nebudou hlavní hrozbou střety států tak jak tomu bylo dříve. Hrozbou se stávají nestátní aktéři v podobě teroristických útoků nebo občanské války například ve třetích zemích.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Aron, R.:** *Historie XX. Století*. Praha: Academia. 1999. 600 s. ISBN 80-200-0778-4
- August, F.:** *Ve znamení temna*. Praha: Votobia. 2001. 475 s. ISBN 80-7220-110-7
- Bradlen, F. N. J.:** *Válka a mír po roce 1945*. Praha: Victoria Publishing a.s. 1994. 199 s. ISBN 80-85605-72-4
- Catchpole, B.:** *Korejská válka 1950-1953*. Praha: BB art Praha. 2003. 347 s. ISBN 80-7341-073-7
- Duiker, J. W.:** *Ho Či Min*. Praha: BB/art. 2003. 583 s. ISBN 80-7341-166-0
- Fidler, J., Mareš, P.:** *Dějiny NATO*. Praha: Ladislav Horáček – Paseka. 1997. 243 s. ISBN 80-7185-145-0
- Gaddis, L. J.:** *Studená válka*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o. 2006. 278 s. ISBN 80-7209-834-8
- Hýbnerová, S.:** *Mezinárodní vztahy po roce 1945*. Praha: Nakladatelství Karolinum. 2003. 170 s. ISBN 80-7184-540-X
- Johnson, P.:** *Dějiny dvacátého století*. Praha: Rozmluvy. 1991. 845 s. ISBN 80 85336 07 3
- Kamas, D.:** *Válka ve Vietnamu /1964-1975/* Praha: Votobia. 1997. 263 s. ISBN 80-7198-247 4
- Kalvoda, J.:** *Studená válka 1946-1989*. Kladno: Nakladatelství dílo. 2001. 242 s. ISBN 80 902530-2-4
- Litera, B.:** *Studená válka*. Praha: Panorama dějin. 1993. 72 s. ISBN 80-85467-38-0
- Luňák, P.:** *Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Praha: Nakladatelství Libri. 1997. 460 s. ISBN 80-85983-29-X
- Makowski, A. Kubiak, K.:** *Korea 1950-1953*. Praha: NAŠE VOJSKO, s.r.o. 2004. 208 s. ISBN 80-206-0722-6
- Müller, H., Krieger, F., Vollrath, H.:** *Dějiny Německa*. Praha: nakladatelství Lidové noviny. 1995. 589 s. ISBN 80-7106-125-5
- Nálevka, V.:** *Kapitoly z dějin studené války I*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku. 1998. 146 s. ISBN 80-86130-00-2
- Nálevka, V.:** *Světová politika ve 20. století II*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml. 2000. 271 s. ISBN 80-902261-6-7
- Ovčínik, V.:** *Žhavý popel*. Praha: Lidové nakladatelství. 1986. 94 s. ISBN 26-021-86
- Panocha, G.:** *Jalta 1945*, Praha: Akropolis. 2002. 144 s. ISBN 80-7304-024-7

- Radzinskij, E.:** *Stalin*. Praha: Mladá Fronta. 1998. 528 s. ISBN 80-0702-2
- Reiman, M., Luňák, P.:** *Studená Válka 1954-1964*. Brno: Doplněk Brno. 2000. 439 s. ISBN 80-7285-002-4
- Soukup, J.:** *Germania od porážky k sjednocení*. Praha: Riopress Praha. 2002. 365 s. ISBN 8086221-56-3
- Taubman, W.:** *Chruščov člověk a jeho doba*. Praha: BB/art s.r.o. 2005. 846 s. ISBN 80 7341 625-5
- Vacek, M.:** *Generál studené Války*. Praha: Nakladatelství Erika. 2004. 203 s. ISBN 80 7190 554-2
- Vykoukal J., Litera B., Teichman M.:** *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Nakladatelství Libri. 2000. 860 s. ISBN 80-85983-82-6
- Waisová, Š. a kolektiv.:** *Bezpečnost a strategie. Východiska – Stav – Perspektivy*. Dobrá Voda. Aleš Čeněk. 2003. 128 s. ISBN 80-86473-46-5
- Waisová, Š.:** *Bezpečnost – vývoj a proměny konceptu*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o. 2005. 159 s. ISBN 80-86898-21-0
- Welsh, D.:** *Úplná historie Vietnamské války*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství Cesty. 1995. 176 s. ISBN 80-7181-049-5

ABSTRAKT

Veselý, Z. *Klíčové vojensko-politické okamžiky studené války : bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2009.
Vedoucí bakalářské práce Mgr. Štěpán Strnad

Klíčová slova: Bipolární mezinárodní systém, Détente, Konflikty, Krize, Stalinismus, Studená válka, Trumanova doktrína

Práce je historickým průřezem a popsáním vývoje v mezinárodních vztazích od období spojenectví vítězných velmocí USA, Velké Británie, Francie a SSSR, které vzešly z druhé světové války přes stalinizaci až po otevřené nepřátelství jednotlivých vzniknuvších supervelmocí USA a SSSR, které vyústily v mnoho krizí a konfliktů. Mezi nejvýznamnější konflikty a krize byly do práce zahrnuty První Berlínská krize, Korejská válka, Druhá Berlínská krize, Kubánská raketová krize a ozbrojené střetnutí ve Vietnamu. V závěrečné části je popsán vývoj a snaha supervelmocí o jaderné odzbrojení až do doby rozpadu SSSR. Veškeré informace byly čerpány z více jak dvaceti titulů, které se tématem studené války zabývaly.

ABSTRACT

Veselý, Z. *Key military-political moments of the cold war : Bachelor thesis.*
České Budějovice: The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2009. 68 p.
Supervisor: Mgr. Štěpán Strnad.

Key words: Bi-polar international system, Détente, Conflicts, Crisis, Stalinism, the Cold War, the Truman doctrine

The subject of my thesis is a historical overview and description of development in international relations since the allied victory of USA, Great Britain, France and USSR. They progress from the Second World War, through the era of Stalinism, culminating in many high-scale crisis and conflicts and resulting in a total collapse of friendly relations between the two superpowers – USA and USSR. The most important and crucial conflicts and crisis include the Berlin crisis, Korean War, Second Berlin crisis, Cuban missile crisis and Vietnam War.

The closing part describes the development and efforts on behalf of the superpowers for nuclear disarmament and ending with the collapse of USSR. All of the supportive information comes from more than twenty book titles that cover the subject of the Cold War.